

UNIVERZITET U SARAJEVU

EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO NA TRŽIŠTU BOSNE I
HERCEGOVINE SA ASPEKTA UPOZNATOSTI I PRIMJENE**

Sarajevo, juli 2024. godine

JASMINA STANIĆ

ZAHVALNICA

Najiskrenije zahvale upućujem svima onima koji su bili dostupni i spremni da pomognu u prikupljanju materijala potrebnog za razradu i pisanje ove master teze, bez kojih realizacija iste ne bi bila moguća.

Neizmjereno hvala svim kolegama i prijateljima na podršci i ohrabrivanju u danima kada inspiracija utihne i lijenost me obuzme. Bez njih ovo sve ne bi bilo tako zabavno.

Najveća zahvalnost ide mojoj porodici na nesebičnoj podršci, razumijevanju i ljubavi koju su mi pružali tokom istraživanja, te što nisu gubili vjeru u mene i moje sposobnosti.

U skladu sa članom 54. Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrisani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu, daje se

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Jasmina Stanić, studentica drugog (II) ciklusa studija, broj index-a 2491-NTM/12 na programu Marketing, smjer Napredni trgovinski menadžment, izjavljujem da sam završni rad na temu:

INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO NA TRŽIŠTU BOSNE I HERCEGOVINE SA ASPEKTA UPOZNATOSTI I PRIMJENE

pod mentorstvom Prof.dr.Vedad Silajdžić izradila samostalno i da se zasniva na rezultatima mog vlastitog istraživanja. Rad ne sadrži prethodno objavljene ili neobjavljene materijale drugih autora, osim onih koji su priznati navođenjem literature i drugih izvora informacija uključujući i alate umjetne inteligencije.

Ovom izjavom potvrđujem da sam za potrebe arhiviranja predao/predala elektronsku verziju rada koja je istovjetna štampanoj verziji završnog rada.

Dozvoljavam objavu ličnih podataka vezanih za završetak studija (ime, prezime, datum i mjesto rođenja, datum odbrane rada, naslov rada) na web stranici i u publikacijama Univerziteta u Sarajevu i Ekonomskog fakulteta.

U skladu sa članom 34. 45. i 46. Zakona o autorskom i srodnim pravima (Službeni glasnik BiH, 63/10) dozvoljavam da gore navedeni završni rad bude trajno pohranjen u Institucionalnom repozitoriju Univerziteta u Sarajevu i Ekonomskog fakulteta i da javno bude dostupan svima.

Sarajevo, 20.05.2024.

Potpis studenta/studentice:

SADRŽAJ

ZAHVALNICA.....	I
SAŽETAK.....	VII
ABSTRACT	VIII
1. UVOD	1
1.1. Predmet i obrazloženje teme.....	2
1.2. Istraživačka pitanja	2
1.3. Hipoteze	3
1.4. Ciljevi	3
1.5. Metodologija istraživanja.....	3
1.6. Struktura rada	5
2. NASTANAK I ZNAČAJ INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA.....	6
2.1. Pojmovno određenje Intelektualnog vlasništva	8
2.1.1. Podjela prava intelektualnog vlasništva	10
2.2. Autorsko pravo i srodna prava.....	11
3. PRAVNI OKVIR ZAŠTITE INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	13
3.1. Autorska prava	18
3.2. Patent	19
3.3. Žig.....	21
3.4. Industrijski dizajn.....	22
3.5. Oznaka geografskog porijekla.....	22
3.6. Topografija integrisanog kola.....	23
4. MEĐUNARODNA ZAŠTITA AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA i PRAVA INDUSTRIJSKE SVOJINE	23
4.1. Međunarodna zaštita autorskih prava	25
4.2. Međunarodna zaštita patenta	25
4.3. Međunarodna zaštita žiga	26
4.4. Međunarodna zaštita industrijskoga dizajna.....	27
4.5. Međunarodna zaštita oznaka geografskog porijekla	28

4.6. Međunarodna zaštita topografije integriranih kola	29
5. INSTITUCIONALNA ZAŠTITA INTELKTUALNOG VLASNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	29
5.1. Postupak zaštita intelektualnog vlasništva u Bosne i Hercegovine	33
5.1.1. Autorsko pravo.....	33
5.1.2. Patentno pravo i zaštita	34
5.1.3. Pravo žiga i njegova zaštita.....	35
5.1.4. Pravo industrijskog dizajna i njegova zaštita.....	36
5.1.5. Pravo zaštite oznaka geografskog porijekla.....	37
5.1.6. Pravo zaštite topografije integrisanog kola.....	38
6. PRAVNA REGULATIVA I ZAŠTITA INTELKTUALNOG VLASNIŠTVA U REGIJI	39
6.1. Zaštita intelektualnog vlasništva Srbije.....	39
6.2. Zaštita intelektualnog vlasništva Crne Gore.....	40
7. EMPRIJSKA ANALIZA STAVOVA PRAVNIH EKSPERATA, VLASNIKA I ZAPOSLENIKA KOMPANIJA KOJE POSLUJU NA BAZI INTELKTUALNOG VLASNIŠTVA	43
7.1. Uzorak i prikupljeni podaci.....	43
7.2. Deskriptivna statistika uzorka.....	43
7.3. Analiza stavova ispitanika o pravu nad intelektualnim vlasništvom, te zaštiti i poštivanju intelektualnog vlasništva s aspekta provođenja Zakona	47
7.4. Nivo informisanosti i percepcije zakonske regulative o intelektualnom vlasništvu među građanima Bosne i Hercegovine	50
7.5. Varijacije u razumijevanju i primjeni zakonskih regulativa o intelektualnom vlasništvu	53
8. ZAKLJUČAK.....	56
REFERENCE	57

POPIS TABELA

Tabela 1. Analiza stavova ispitanika o upoznatosti građanstva sa zakonskom legislativom vezanom uz intelektualno vlasništvo	51
Tabela 2. Analiza stavova ispitanika o poznavanju zakonske legislativne regulative vezane uz intelektualno vlasništvo	52
Tabela 3. ANOVA - Varijacije u razumijevanju i primjeni zakonskih regulativa o intelektualnom vlasništvu	54
Tabela 4. Welch i Brown-Forsythe test - Varijacije u razumijevanju i primjeni	54

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Spol ispitanika.....	44
Grafikon 2. Dob ispitanika	45
Grafikon 3. Ispitanici s obzirom na stručni profil i ulogu u području intelektualnog vlasništva	46
Grafikon 4. Ispitanici s obzirom na iskustvo vezano za intelektualno vlasništvo.....	47
Grafikon 5. Stav ispitanika o vlasništvu nad intelektualnim vlasništvom.....	48
Grafikon 6. Stav ispitanika u vezi s percepcijom pravne zaštite intelektualnog vlasništva	49
Grafikon 7. Stav ispitanika o o poštivanju intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini	50

POPIS SKRAĆENICA

Skraćenica	Značenje
KS	Korporativna sigurnost
PSC	Privatne sigurnosne kompanije
PMC	privatne vojne kompanije
CSO	Chief Security Officer
CRS	Corporate Social Responsibility
CPVO	Community Plant Variety Office
UPOV	International Union for the Protection of New Varieties of Plants
CIN	Centar za istraživačko novinarstvo
KZ BiH	Krivični zakon BiH
KZBD	Krivični zakon Brčko Distrikta
KZ RS	Krivični zakon Republike Srpske
KZ FBiH	Krivični zakon Federacije BiH

SAŽETAK

Originalnost i inovativnost su postali sinonimi za uspješnost, kako fizičkog lica, tako i privrednog subjekta neke države. Kreiranje inovacija i plasman ideja postaje snažno oružje održivosti i prosperiteta. Ljudska kreativnost i inovacija moraju biti zaštićene. Pravo zaštite intelektualnog vlasništva danas je jedno od značajnijih tema globalne ekonomije. Intelektualno vlasništvo ne podrazumijeva vlasništvo nad određenim materijalnim predmetom nego pravo nad nematerijalnim stvarima, koja su takva da ih je potrebno pravno osigurati i zaštititi. Kada kažemo nematerijalna sredstva koja je potrebno zaštititi, tu prvenstveno mislimo na to da intelektualno vlasništvo podrazumijeva kreativna stvaralaštva. Značaj koji pravo intelektualnog vlasništva ima u čovjekovom životu i radu, a koji rezultira ekonomskim razvojem, te ostavlja i na umjetničkom i naučnom polju, doveli su do toga da se pravo ove vrste zaštite pronađe u fokusu značajne zainteresovanosti međunarodne javnosti. U radu će biti prikazane osnovne karakteristike intelektualnog vlasništva kako na međunarodnom, tako i domaćem tržištu, kao i primjena zaštite prava intelektualnog vlasništva te međunarodna zaštita svih oblika intelektualnog vlasništva. Poseban dio se odnosi na tržište Bosne i Hercegovine i pravnu regulativu Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: intelektualno vlasništvo, inovacija, patent, autorsko pravo, međunarodno tržište.

ABSTRACT

Originality and innovation have become synonymous with success, both for individuals and for business entities of a country. The creation of innovations and the implementation of ideas have become a powerful weapon for sustainability and prosperity. Human creativity and innovation must be protected. The right to protect intellectual property is today one of the more significant topics in the global economy. Intellectual property does not imply ownership of a specific material object, but rather rights over intangible things, which are such that they need to be legally secured and protected. When we say intangible assets that need to be protected, we primarily mean that intellectual property implies creative creations. The importance that the right of intellectual property has in a person's life and work, which results in economic development, and leaves its mark in the artistic and scientific field, has led to this type of protection being in the focus of significant interest of the international public. This paper will present the basic characteristics of intellectual property on both the international and domestic market, as well as the application of intellectual property rights protection and international protection of all forms of intellectual property. A special section refers to the market of Bosnia and Herzegovina and the legal regulation of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Intellectual property, innovation, patent, copyright, international market.

1. UVOD

Stvaranje višestruko doprinosi, kako samim stvaraocima, tako i njihovoj okolini, ali i društvenoj zajednici. Komercijalna vrijednost je izražena u novcu, a stvara se upotrebom i iskorištavanjem tih tvorevina. Prava intelektualnog vlasništva omogućavaju nosiocu tih prava autentičnost i ekskluzivnost kada se radi o zaštiti autorskog djela, žiga ili izuma u određenom vremenskom intervalu. To znači da nosilac intelektualnih prava ima način da isključi druge osobe iz korištenja određene intelektualne tvorevine, odnosno da nosilac intelektualnih prava drugim osobama mora dati odobrenje kako bi iste mogle koristiti intelektualnu tvorevinu. Svaka neovlaštena upotreba intelektualnog djela predstavlja kršenje prava intelektualnog vlasništva.

Intelektualno vlasništvo obuhvata i štiti ljudsku kreativnost i ljudske inovacije. Intelektualno vlasništvo djeluje motivirajuće na pojedince i društvo na način da svojom ekskluzivnom zaštitom autora umjetničkih i srodnih djela kao i zaštite izumitelja i inovatora u pravima industrijske svojine, isti autori i izumitelji se osjećaju sigurno i zaštićeno jer im je omogućeno da ostvare korist od svojih djela i izuma čime motiviraju i druge da se bave ovom oblašću. Izumitelji se često odriču svog prava na intelektualno vlasništvo u cilju da ono uđe u javnu domenu radi napretka cjelokupnog društva. Ideju koja je posebna, koja se ističe, treba zaštititi, jer na taj način ona dodatno dobija na vrijednosti.

Pojedine kompanije zavise od autorskih prava i prava industrijske svojine, poput onih koja se bave printanim djelatnostima, muzikom, audiovizuelnim djelima, dizajnom, marketingom, komunikacijom, modom, umjetnosti i slično. U sadašnjem vremenu, sve ekonomske aktivnosti, koje se temelje na digitalnom sadržaju, bez obzira na to radi li se o internetu ili nekom drugom obliku, u velikoj mjeri ovise o zaštiti autorskih prava. To je posebno izraženo u područjima umjetnosti, marketinga i zabave. Dakle, ove djelatnosti u znatnoj mjeri koriste autorski zaštićene materijale. U ovom radu ćemo elaborirati koncept intelektualnog vlasništva kao pojma koji obuhvata moralna i imovinska prava. U radu ćemo opisati razvoj intelektualnog vlasništva, kao i koja područja štiti intelektualno vlasništvo. Postoji više područja koja štite intelektualno vlasništvo. U radu ćemo objasniti autorska prava, patente, žigove, oznaku izvornosti i porijeklo, zaštitu industrijskog dizajna i zaštitu poslovne tajne.

Kada govorimo o međunarodnim ugovorima o intelektualnom vlasništvu, razlikujemo industrijsko vlasništvo i autorska prava. Adekvatnim provođenjem prava intelektualnog vlasništva štite se interesi i prava nosioca prava kao i samog društva. Prava nosioca štite se u zakonom uređenom postupku, a postupak mogu pokrenuti nadležne institucije ili sami nosioci prava intelektualnog vlasništva.

1.1. Predmet i obrazloženje teme

U ovom radu ćemo analizirati oblast intelektualnog vlasništva na tržištu Bosne i Hercegovine, fokusirajući se na razumijevanje i praktičnu primjenu ovog pojma. Intelektualno vlasništvo obuhvata široku lepezu prava pojedinca nad njegovim stvaralaštvom, uključujući izume, umjetnička djela, književna ostvarenja, nazive, dizajn, slikarska djela i slično.

Predmet istraživačkog rada jeste analiza i procjena tržišta Bosne i Hercegovine i statusa prava intelektualnog vlasništva kao i zaštite intelektualnog vlasništva na njemu. Uz navedeno, naš predmet istraživačkog rada također obuhvata procjenu međunarodne zaštite intelektualnog vlasništva i pravnog okvira u zemljama Evrope unije i Sjedinjenim Američkim Državama. U fokus rada stavit ćemo analizu pojma intelektualnog vlasništva, opis zakonske regulative i njenu primjenu na međunarodnom tržištu. U radu će se pokušati dokazati adekvatnost postojećih mehanizama i modela zaštite intelektualnog vlasništva. Svaka država i industrija trebaju da imaju uređen sistem zaštite prava intelektualnog vlasništva.

Tehnologija i njen napredak kroz inovacije postaju osnov razvoja privrede i društva svake države. Internet kao novi digitalni prostor je danas poput neograničenog tržišta koje je svima dostupno. Nažalost tuđe kreativnosti su postale dostupne i za zloupotrebu, te se kopiraju i prisvajaju kao svoje ili se ostvaruje protipravna imovinska korist od istih. Upravo iz tih razloga jeste potrebna adekvatna zaštita intelektualnog vlasništva.

1.2. Istraživačka pitanja

Osim teorijskog okvira koji proučavamo u empirijskom dijelu istraživanja, gdje potkrepljujemo određene tvrdnje i pretpostavke u vezi s intelektualnim vlasništvom na tržištu Bosne i Hercegovine u kontekstu njegove prepoznatljivosti i primjene, također postavljamo određena istraživačka pitanja:

1. Da li su zakoni i pravna regulativa prava intelektualnog vlasništva Bosne i Hercegovine adekvatni, te u kojoj mjeri se primjenjuju na tržištu Bosne i Hercegovine,
2. Da li je došlo do određenih kršenja prava intelektualnog vlasništva u proteklom periodu kako bi se mogle proicirati mjere za unaprjeđenje postojećeg sistema i pravnih rješenja,
3. Kakvo je trenutno stanje po pitanju poznavanja pravnih regulativa koje regulišu pitanje intelektualnog vlasništva od strane privrednika i potrošača,
4. Da li postoji svijest kod privrednih društava po pitanju upoznatosti sa pravnim regulativama intelektualnog vlasništva, te sa provođenjem istih,

5. Koji su ključni izazovi na bh tržištu po pitanju provođenja i poštivanja pravne regulative intelektualnog vlasništva.

1.3. Hipoteze

U radu je postavljena jedna glavna i dvije pomoćne hipoteze.

Glavna hipoteza:

1. U Bosni i Hercegovini postoje kvalitetna zakonska rješenja po pitanju regulacije intelektualnog vlasništva, ali ih prati niska primjena u praksi na bh tržištu.

Pomoćne hipoteze:

1. Građani u BiH nisu upoznati sa zakonskom regulativom koja reguliše područje intelektualnog vlasništva i isto ne smatraju bitnim i
2. Prisutne su razlike između malih, srednjih i velikih privrednih društava u razumijevanju značaja i primjeni zakonskih regulativa koje regulišu područja intelektualnog vlasništva.

1.4. Ciljevi

Ciljevi istraživanja su široko postavljeni i obuhvataju multidisciplinarni pristup. Osnovni cilj rada jeste prikazati stanje zaštite intelektualnog vlasništva na tržištu Bosne i Hercegovine, analizirajući razumijevanje od strane svih učesnika na tržištu i primjene relevantnih zakonskih odredbi. Dodatno, istražujemo aktuelno stanje u privatnim privrednim društvima i institucijama u pogledu poštivanja zakonskih normi, uzimajući u obzir važeće propise iz ove oblasti. Također, cilj istraživanja je procijeniti nivo svijesti u Bosni i Hercegovini o važnosti primjene zakonskih rješenja koja regulišu pitanje intelektualnog vlasništva, sa posebnim naglaskom na evaluaciju doprinosa ovog procesa unapređenju poslovanja, a planiramo istražiti i međunarodne izvore intelektualnog vlasništva, proučavajući relevantne međunarodne ugovore i sporazume.

1.5. Metodologija istraživanja

Za potrebe istraživanja koristili smo raznu stručnu literaturu, kao i literaturu dostupnu na internetu. Također, korištena je induktivna metoda gdje smo tokom istraživačkog dijela uzeli sve elemente u obzir, svako anketno pitanje analizirali kao jedinku, te na osnovu dobijenih rezultata zaključili cjelokupan proces ispitivanja.

Metodom analize su definisani složeni pojmovi, opći pojmovi, sudovi kao i zaključci. Metoda dokazivanja je također još jedna od korištenih metoda u radu kojom se utvrđuje istinitost pojedinih tvrdnji, te metoda komparacije, radi upoređivanja tih tvrdnji. U radu je urađen grafički i tabelarni prikaz izabranih pojmova i podataka.

U naučnom dijelu istraživanja, a zatim i definisanju i prezentaciji rezultata istraživanja u radu se koristila kombinacija općih naučnih metoda:

- analitička i statistička metoda koja se primjenjivala u skoro svim fazama istraživanja,
- komparativna metoda na osnovu koje je upoređena zakonska regulativa kada je u pitanju intelektualno vlasništvo u Bosni i Hercegovini sa međunarodnim izvorima, a sve u cilju uočavanja prednosti, odnosno mogućih nedostataka pravne regulative Bosne i Hercegovine.

Klasifikacija kao naučna metoda se koristila prilikom analize i obrade podataka, kako bi došli do definisanja svih spomenutih pojmova. Koristeći ovu metodu omogućili smo i samu provjeru postavljenih hipoteza. Pri izradi istraživačkog rada naučna građa koja se koristila bazirala se na:

- podacima dobijenim iz istraživačkog dijela rada (empirijsko istraživanje) na temelju studija slučaja i ankete;
- analizom pravne regulative ove oblasti;
- relevantnoj naučnoj literaturi (koja je zastupljena u teorijskom dijelu istraživanja) i
- sekundarnoj literaturi koja je sažetak iz brojnih izvještaja i drugih članaka i interneta.

Predviđeni obim uzorka za istraživanje uključuje određeni broj ispitanika iz unaprijed definisanih interesnih skupina, koje su već obrađene u SPSS v21. Prethodno navedene varijable i indikatori su već precizirani, a u ovom kontekstu su dodatno spomenute i druge varijable koje će biti podvrgnute analizi u toku istraživanja:

- Nivo informisanosti građana o značaju intelektualnog vlasništva i njegova relevantnost u kontekstu svakodnevnog života;
- Nivo prepoznavanja zakonskih regulativa koje se odnose na pitanja intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini od strane malih, srednjih i velikih kompanija;
- Analiza izabranih nacionalnih pravnih regulativa i njihova usaglašenost s relevantnim međunarodnim standardima koji regulišu oblast intelektualnog vlasništva;
- Očekivanja i preporuke.

Predmet našeg istraživanja je intelektualno vlasništvo na tržištu Bosne i Hercegovine, sagledano kroz prizmu razumijevanja i primjene. Kroz višestruke aspekte, razmatraćemo da li i u kojoj mjeri se može ocijeniti kao efikasan i kvalitetan rad putem evaluacije prikupljenih podataka. Na kraju prikazat će se ocjena ispitanika a oni su:

- Rukovodilac/ menadžeri/ vlasnici
- Građani
- Korisnici

Istraživanje je provedeno u vremenskom periodu od 01.10.2020. do 10.10.2020. s namjerom potvrde postavljenih hipoteza. U tom razdoblju identifikovane su određene zakonitosti koje mogu pružiti objašnjenje savremenih izazova s kojima se suočavaju nosioci prava intelektualnog vlasništva, kao i kompanije koje se bave ovim pitanjima u javnom i privatnom sektoru. Cilj istraživanja jeste optimizacija budućih zadataka, unapređenje trenutnog stanja te pravovremeno prepoznavanje i rješavanje identificiranih anomalija i uzroka poslovnih izazova. Mjerenje i potvrda početnih hipoteza temelje se na primjeni različitih statističkih metoda, uključujući testove, analizu varijanse (ANOVA), regresijske modele i deskriptivnu statistiku.

1.6. Struktura rada

Ovaj magistarski rad sačinjava pet dijelova. Prvi dio obuhvata uvod i metodološki okvir, u kojem se detektira problematika objekta istraživanja. Nakon toga, preciziraju se postavljeni ciljevi i odabrane metode za provođenje istraživanja. U ovom dijelu radu dodatna elaboracija može biti uključena u svrhu istaknutosti specifičnih aspekata uvoda i metodologije, ovisno o potrebama i fokusu istraživanja.

Drugi dio jeste teorijski okvir i sastoji se od objašnjenja i definicije nastanka vlasništva, kao i značaj intelektualnog vlasništva. Bit će također objašnjenja i međunarodne zaštite autorskih i srodnih prava, kao i prava industrijske svojine u Bosni i Hercegovini. Treći dio je također teorijski dio, a u njemu će biti opisana zaštita intelektualnog vlasništva na domaćem tržištu, sa primjerom u Bosni i Hercegovini. Četvrti dio obuhvata pravnu regulativu i zaštitu intelektualnog vlasništva u regiji, Crna Gora i Srbija.

Peti dio obuhvata empirijski dio istraživanja, gdje se vrši evaluacija kvalitete i efikasnosti važeće legislative. U ovom dijelu, hipoteze se provjeravaju putem sistematskog mjerenja svih relevantnih parametara, koristeći razvijene metodološke tehnike. Analizira se položaj intelektualnog vlasništva na tržištu Bosne i Hercegovine s aspekta prepoznavanja i primjene. Posebna pažnja posvećena je procjeni razine poznavanja ovog područja među različitim grupama ispitanika. Nakon toga, slijedi diskusija i zaključak.

2. NASTANAK I ZNAČAJ INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA

U savremenom globalnom kontekstu, intelektualno vlasništvo odigralo je ključnu ulogu u zaštiti i poticanju inovacija, kreativnosti te općeg društvenog razvoja. Tokom evolucije ljudske civilizacije pogledi na intelektualno vlasništvo su se transformirali. Ovo poglavlje ima za cilj istraživanje nastanka i značaja intelektualnog vlasništva kako bi se pružilo dublje razumijevanje njegove uloge u savremenom društvu.

Nematerijalna dobra, poput intelektualnih tvorevina, podliježu zaštiti putem subjektivnih prava koja se nazivaju pravo intelektualnog vlasništva. Ovo područje prava dijeli se na dva glavna segmenta: autorska prava i srodna prava, te prava industrijskog vlasništva. Zaštita prava intelektualnog vlasništva ne samo da potiče kreativnost već i podržava ekonomske aktivnosti, pružajući stvaraocima mogućnost ostvarivanja koristi od svojih inovacija i stvaralačkih djela (Kešetović, Korajlić i Tot, 2013, str. 17).

Pravo intelektualnog vlasništva ima svoje korijene u drevnoj prošlosti, kada su u antičkim gradovima-državama dodjeljivana ekskluzivna prava na korištenje određenih recepata ili ideja. No, značajniji razvoj ovog pravnog polja dogodio se tokom evolucije industrijskog društva. Prvi patent, kao dokument kojim se garantira isključivo pravo iskorištavanja određenog izuma, izdat je u Veneciji 1474. godine. U Engleskoj, prvi propis koji je regulirao zaštitu izumitelja bio je Statute of Monopolies donesen 1623. godine, dok je u Sjedinjenim Američkim Državama, prvi patent dodijeljen 1790. godine (McHardy, 2000, str. 37).

Međutim, prvi pravi koraci ka modernom konceptu prava intelektualnog vlasništva dogodili su se u 17. i 18. stoljeću s razvojem knjiga i tiskarske industrije. Prvo zakonsko priznanje autorskih prava datira iz 1710. godine kada je Velika Britanija donijela Statut o autorskim pravima (*Statute of Anne*). Ovaj zakon je ograničavao isključivu reprodukciju i distribuciju knjiga te je omogućio autorima da ostvare određenu kontrolu nad korištenjem i širenjem svojih djela.

Intelektualno vlasništvo je područje koje ima dugu i bogatu historiju. Prvi akti i najvažniji pravni dokumenti o intelektualnom vlasništvu datiraju još iz 18. i 19. stoljeća, kada su se pojavili prvi patenti i autorska prava. Saradnja na međunarodnom nivou u oblasti intelektualnog vlasništva započela je krajem 19. stoljeća, usvajanjem dvije ključne konvencije: Pariške konvencije za zaštitu industrijskog vlasništva 1883. godine i Bernske konvencije za zaštitu književnih i umjetničkih djela 1886. godine.

Ove konvencije postavile su temeljna načela i standarde za međunarodnu zaštitu intelektualnog vlasništva, uključujući načelo nacionalnog tretmana, načelo prioritarnog prava, načelo minimalne zaštite i načelo automatske zaštite.

Pored toga, ove konvencije su poslužile kao osnova za osnivanje međunarodnih organizacija koje se bave intelektualnim vlasništvom, uključujući Međunarodni ured za zaštitu industrijskog vlasništva (BIRPI) i Međunarodnu uniju za zaštitu književnih i umjetničkih djela (UAI).

Kasnije su ove dvije organizacije ujedinjene u Svjetsku organizaciju za intelektualno vlasništvo (WIPO), koja danas predstavlja specijaliziranu agenciju Ujedinjenih naroda. Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO), sa sjedištem u Ženevi, kao što smo naveli predstavlja specijaliziranu ustanovu Ujedinjenih naroda koja naglašava ključnu ulogu prava intelektualnog vlasništva u modernom društvu. Bosna i Hercegovina je članica WIPO-a od 1993. godine, pridružujući se većini međunarodnih ugovora u oblasti intelektualnog vlasništva koje je ova organizacija usvojila (Janev, 2009, str. 43).

Kao što smo ranije naveli razvoj prava intelektualnog vlasništva ubrzao se dolaskom industrijske revolucije i tehnoloških inovacija. U 19. stoljeću, pojavili su se zakoni o patentima koji su omogućili izumiteljima da zaštite svoje tehničke inovacije i osiguraju ekskluzivna prava na njih. Također su se počeli razvijati i zakoni o zaštiti žigova i industrijskog dizajna kako bi se omogućila zaštita prepoznatljivosti i originalnosti proizvoda.

Savremeni koncept prava intelektualnog vlasništva obuhvata nekoliko različitih oblika zaštite, uključujući autorsko pravo, patent, industrijski dizajn, žig i trgovinske tajne. Svaki od ovih oblika zaštite ima svoju svrhu i ciljeve, ali svi imaju zajednički cilj - osigurati priznanje i nagradu za kreativnost, inovacije i intelektualni rad pojedinaca i organizacija (Šimić, 2017, str. 14).

Radi očuvanja ovih nematerijalnih dobara i podsticanja ljudske kreativnosti koja predstavlja ključ za društveni napredak, implementiran je adekvatan sistem pravne zaštite intelektualnog vlasništva. Ovaj sistem uključuje set pravnih instrumenata koji regulišu postupak sticanja prava intelektualnog vlasništva, kao i načine zaštite od neovlaštenog korištenja, čime čini zakonodavni okvir za oblast intelektualnog vlasništva. Nekorektno korištenje ili reprodukcija objekata intelektualnog vlasništva predstavlja povredu prava, a pravo vlasnika na korištenje, raspolaganje i ostvarivanje koristi od takvog vlasništva brani se putem sredstava i institucija pravnog sistema.

Zaštita prava intelektualnog vlasništva ima značajne implikacije za pojedince, kompanije i društvo uopšte. Jedan od ključnih ciljeva prava intelektualnog vlasništva je stimulisanje inovacija i napretka. Priznavanje i nagrađivanje kreativnosti i intelektualnog rada motivišu pojedince i organizacije da ulože napore u istraživanje, razvoj i kreiranje novih ideja, proizvoda i tehnologija. Kroz zaštitu prava intelektualnog vlasništva, pojedinci i kompanije osiguravaju ekskluzivnost i kontrolu nad svojim inovacijama, čime se omogućava ostvarivanje finansijskih koristi i povrat uloženiig vremena, truda i resursa.

Pravna regulativa intelektualnog vlasništva je vrlo harmonizirana. U većini zemalja širom svijeta, zakoni koji štite prava intelektualnog vlasništva poštuju zajednička načela, s manjim varijacijama u detaljima. Međunarodni sporazumi i ugovori su zaduženi za rješavanje međunarodnih aspekata u zaštiti prava intelektualnog vlasništva i harmonizacije nacionalnih regulativa. Osim podsticanja inovacija, intelektualno vlasništvo igra važnu ulogu u stvaranju i očuvanju konkurentske prednosti. Patent, žig i industrijski dizajn omogućuju kompanijama da zaštite svoje proizvode, marke i vizuelni identitet od kopiranja i neovlaštenog korištenja. To im daje mogućnost da izgrade prepoznatljivost i povjerenje potrošača te ostvare prednost na tržištu. Za kompanije, intelektualno vlasništvo može predstavljati vrijednu imovinu koja se može prodavati ili koristiti kao sredstvo za pregovore i poslovne aranžmane (Gliha, 2018. str. 23).

Uz sve prednosti koje intelektualno vlasništvo pruža, postoje i izazovi i kontroverze povezane s njegovom primjenom. Jedan od najčešćih izazova je ravnoteža između zaštite prava intelektualnog vlasništva i pristupa znanju i kulturi. Neki kritičari tvrde da pretjerana zaštita autorskih prava može ograničiti pristup informacijama, znanju i kulturnom nasljeđu i usporiti razvoj društva. Na primjer, visoke cijene lijekova za koje kompanije imaju patent može otežati pristup zdravstvenoj upotrebi u nekim zemljama. Također, digitalno doba je donijelo nove izazove u vezi s prisustvom i neovlaštenim korištenjem intelektualnog vlasništva, za koje je teško pronaći učinkovita i pravična rješenja.

Uzimajući u obzir sve ove aspekte, intelektualno vlasništvo igra ključnu ulogu u savremenom društvu. Ono podstiče inovacije, stvara konkurentske prednosti, štiti kreativnost i autorska prava te promiče kulturnu raznolikost. Međutim, važno je pronaći ravnotežu između zaštite prava intelektualnog vlasništva i interesa javnosti, kako bi se osigurao pravedan pristup znanju, kulturi i tehnologiji. Savremeni izazovi i kontroverze povezane s intelektualnim vlasništvom zahtijevaju daljnje istraživanje, dijalog i razvoj pravnih i etičkih okvira koji će prilagoditi i regulisati njegovu primjenu u brzo mijenjajućem svijetu informacija i tehnologija (Šimić, 2017, str. 15).

2.1. Pojmovno određenje Intelektualnog vlasništva

Intelektualno vlasništvo je tema o kojoj su različiti teoretičari pisali ili govorili iz različitih perspektiva, uključujući filozofsku, ekonomsku, sociološku, pravnu i druge. Neki od tih teoretičara kao što je John Locke, engleski filozof iz 17. stoljeća, smatrao je da ljudi imaju prirodno pravo na vlasništvo nad svojim radom i plodovima svog rada. U njegovoj filozofiji, rad pojedinca predstavlja osnovu za sticanje vlasništva, a država ima odgovornost za zaštitu tog prava kao dio prirodnog zakona. Prema Lockeu (1988), pojedinac ima pravo vlasništva nad onim što je svojim radom stekao, a ovo prirodno pravo obuhvata i intelektualno vlasništvo.

Adam Smith, poznat kao otac moderne ekonomije, zagovarao je slobodno tržište i konkurenciju kao najbolji način za poticanje inovacija i napretka društva. Smith je bio skeptičan prema monopolima i privilegijama koje pružaju patenti. Smatrao je da prevelika regulacija i ograničenja mogu suziti prostor za inovacije i otežati napredak. Umjesto toga, Smith je vjerovao da slobodno tržište potiče natjecanje među inovatorima, što dovodi do stalnih poboljšanja i razvoja te osigurava dobrobit za društvo kao cjelinu (Smith, 1976).

Karl Marx, njemački filozof i socijalni teoretičar, kritizirao je kapitalistički sustav i privatno vlasništvo kao izvor eksploatacije i otuđenja radnika. Marx je zagovarao zajedničko vlasništvo nad sredstvima proizvodnje i društveno planiranje kao način da se prevlada nejednakost i ostvari pravednije društvo. U njegovom konceptu, intelektualno vlasništvo bilo bi podložno društvenoj kontroli i koristilo bi se u skladu s općim interesom, umjesto da služi individualnim ili korporativnim interesima (Marx i Engels, 2010).

John Stuart Mill, britanski filozof i ekonomist, branio je slobodu mišljenja i izražavanja kao temeljnu ljudsku vrijednost. Mill je bio zagovornik ograničenja autorskih prava u vremenu i opsegu kako bi se osigurao širi pristup znanju i kulturi. Smatrao je da produženje trajanja autorskih prava ili prevelika zaštita može ograničiti inovacije i sprečavati širenje ideja. Mill je naglašavao važnost ravnoteže između zaštite autorskih prava i interesa javnosti u pristupu kulturnom nasljeđu (Mill, 2008).

Friedrich Hayek, austrijski ekonomist i filozof, naglašavao je važnost tržišta kao mehanizma za koordinaciju informacija i znanja u društvu. Hayek je bio kritičan prema centralnom planiranju i intervencionizmu, smatrajući ih ograničavajućim za inovacije i napredak. Umjesto toga, Hayek je isticao ulogu tržišta u efikasnoj alokaciji resursa i održavanju konkurencije kao sredstva za poboljšanje kvalitete proizvoda i usluga (Hayek, 2007).

Ronald Coase, britanski ekonomist, istraživao je troškove transakcija i ulogu institucionalnih aranžmana u oblikovanju efikasnosti tržišta. Coase je naglašavao da su troškovi transakcija, uključujući i one povezane s intelektualnim vlasništvom, važni faktori koji utiču na način na koji resursi bivaju raspoređeni u društvu. Predlagao je rješavanje sukoba vezanih uz intelektualno vlasništvo kroz pregovore i ugovore, umjesto dugotrajnih i skupih sudskih postupaka (Coase, 1960, str. 1-44).

Robert Nozick, američki filozof, zagovarao je minimalnu državu i naglašavao važnost maksimalne slobode pojedinca. Nozick je branio pravo pojedinaca na sticanje i prijenos vlasništva kao dio njihovog prava na samoodređenje. U njegovom konceptu, intelektualno vlasništvo je priznato kao rezultat kreativnog rada i inovacija pojedinca, te bi bilo zaštićeno kao oblik vlasništva (Nozick, 1974).

Lawrence Lessig, američki pravnik i teoretičar, kritizirao je pretjeranu regulaciju i komercijalizaciju intelektualnog vlasništva u digitalnom dobu. Promovisao je ideju slobodne kulture i kreativnog zajedništva, u kojem bi se intelektualno vlasništvo koristilo na način koji

podržava zajedničko dobro i otvoren pristup znanju. Lessig je isticao važnost ravnoteže između zaštite autorskih prava i interesa javnosti u digitalnom okruženju (Lessig, 1999).

Intelektualno vlasništvo obuhvata sve aspekte ljudskog stvaralaštva, uključujući literarna djela, umjetnička ostvarenja, izume te oznake za razlikovanje, što uključuje dizajn i nazive proizvoda korištene u komercijalne svrhe. Pomoću intelektualnog vlasništva nosilac patenta, autorskog prava, industrijskog običaja ili žiga istim može raspolagati kao i materijalnim vlasništvom, te ostvariti korist od ulaganja i intelektualnog rada. Država za sve oblike industrijskog vlasništva koja su zaštićena posebnim zakonom priznaje pravo na raspolaganje i upotrebu upravnim aktom, kojim također reguliše autorska i srodna prava. Drugim riječima, ne radi se o vlasništvu nad materijalnim predmetom, nego o pravu nad nematerijalnim predmetom zaštite koje je priznato nosiocu intelektualnog vlasništva u pravnom poretku zemlje.

Intelektualno vlasništvo predstavlja pravo intelektualnog stvaraoca. Nije važno da li je taj intelektualni stvaralac izumitelj, autor, umjetnik ili neka druga osoba (Šimić, 2017, str. 21). Prava intelektualnog vlasništva su pravni instrument koji omogućava vlasnicima prava intelektualnog vlasništva da svoja intelektualna dostignuća pretvore u trajne vrijednosti poslovnog karaktera. Pravom intelektualnog vlasništva se može postići bolja tržišna pozicija u odnosu na konkurenciju, zaštititi svoje proizvode i usluge od nezakonitog kopiranja.

Također, privrednici koji imaju pravo intelektualnog vlasništva mogu ne samo poboljšati poziciju na postojećem tržištu, nego i ući na nova tržišta, te ojačati kompletnu marketinšku promociju. Dakle, kvalitetnim upravljanjem moguće je iskoristiti intelektualno vlasništvo kako bi se poboljšao promet proizvoda i usluga, postigla prepoznatljivost na tržištima, te dugoročno povećala dobit (Vignjević, 2011, str. 8). Zaštita intelektualnog vlasništva postaje sveprisutna tema u svakodnevnom i poslovnom kontekstu. Ova vrsta zaštite obuhvaća nematerijalna i materijalna prava koja su propisana zakonodavnim aktima. Autorsko pravo, na primjer, definiše pravo autora da upravlja svojim književnim i drugim literarnim radovima.

Srodna prava obuhvataju prava proizvođača fonograma, umjetnika izvođača, i slično. Industrijskim vlasništvom, proizvođači ne samo da štite svoje poslovne interese, već i svoj položaj na tržištu od konkurencije (Državni zavod za intelektualno vlasništvo R. Hrvatske).

2.1.1. Podjela prava intelektualnog vlasništva

Kada analiziramo područje intelektualnog vlasništva, identifikujemo autorska i srodna prava, industrijsko vlasništvo. Autorsko djelo obuhvata originalna, intelektualna ili duhovna postignuća iz umjetničkog, naučnog ili književnog područja, s naglaskom na individualnosti i izražavanju. Bitno je naglasiti da karakteristike poput oblika, načina izražavanja, vrijednosti, vrste ili namjene djela nisu presudne za kvalifikaciju djela kao autorskog.

Autorsko djelo može biti raznoliko individualno stvaralaštvo koje obuhvata područja poput književnosti, muzike, filma, računarskog softvera, arhitekture, nauke i umjetnosti, izraženo na različite načine, vrste i forme (Autorska prava BiH).

Prava industrijskog vlasništva, prema (Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, 2009, str. 5) odnose se na:

- Patent za zaštitu izuma,
- Žig (znak koji označava robu, trgovinu ili uslugu u prometu),
- Industrijski dizajn za zaštitu vanjskog izgleda proizvoda ili njegovog dijela,
- Topografiju poluvodičkih proizvoda za zaštitu trodimenzionalnog rasporeda vodljivog, izolacijskog i poluvodičkog materijala u poluvodičkim proizvodima,
- Oznaku zemljopisnog porijekla ili oznaku izvornosti za označavanje specifičnih proizvoda i usluga, čija su kvaliteta i svojstva određena područjem njihovog nastanka i kulturno-društvenim okruženjem.

Izumom štitimo nova rješenja koja se stvaraju specifično za određeni problem tehničke prirode. Industrijskim dizajnom štitimo novi znak čija je osnovna svrha izgled proizvoda i njegov vanjski oblik. Žig je zaštita znaka, koji koristimo da bi raspoznavali slične proizvode koji se nalaze na tržištu. Također, ovoj grupi možemo dodati i oznake geografskog porijekla i oznake izvornosti.

Budući da su oni jedinstveni na nekom geografskom području, oni predstavljaju izvornost tog geografskog područja (Vignjević, 2011, str. 9-10). Pravo industrijskog vlasništva stiče se formaliziranim postupcima pomoću kojih se isti priznaju. Svaki proizvod koji pojedinac ili pravno lice želi da zaštiti treba registrovati u nadležnim institucijama određene države u kojoj je izum stvoren, a ponekad i u regionalnim institucijama. Dakle, neovisno o tome na koji način su stečena, prava intelektualnog vlasništva su ograničena na područje za koje je nadležno tijelo koje ih je i priznalo. Za zaštitu određenog izuma ili proizvoda plaća se novčana naknada.

2.2. Autorsko pravo i srodna prava

Kada raspravljamo o autorskom djelu kao ključnom pojmu autorskog prava, važno je naglasiti da se radi o originalnom kreativnom ili intelektualnom ostvarenju, odnosno o duhovnom stvaralaštvu. Originalnost u ovom kontekstu ne zahtijeva apsolutnu novost, već subjektivnu originalnost, odnosno novost u određenom subjektivnom smislu. Djelo će se smatrati originalnim na subjektivnom nivou ako autor nije kopirao ili imitirao neko već poznato djelo. Dalje, djelo mora biti iz naučnog, književnog ili umjetničkog područja. Pri tome naročito treba naglasiti da u autorskom pravu navedena sintagma mora imati znatno

šire značenje, nego što u historiji umjetnosti imaju umjetnička djela, a u teoriji književnosti književna djela (Dramond i Bein, 2001).

Autorsko pravo je pravna disciplina koja osigurava autoru određena prava u vezi s njegovim autorskim djelom. Svi stvaratelji imaju mogućnost pravne zaštite svog djela, što im omogućuje da eksploatiraju svoje stvaralaštvo ili ga jednostavno zaštite od neovlaštene reprodukcije. Autori iz područja umjetnosti, književnosti i nauke imaju ekskluzivno pravo korištenja vlastitog djela, te su ovlaštene odobriti drugima upotrebu ili je ograničiti zabranom daljnjeg korištenja (Vignjević, 2011, str. 9-10).

Zakoni o autorskim pravima čine segment šireg pravnog okvira poznatog kao intelektualna svojina (IP), koji obuhvata kreacije ljudskog uma u opštem smislu. Prava intelektualnog vlasništva štite interese inovatora i kreatora dajući im kontrolu nad svojim kreacijama. Prema Konvenciji o osnivanju Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu (1967.), ova prava uključuju:

- književna, umjetnička i naučna djela;
- nastupi izvođača;
- fonogrami i emisije;
- izumi u svim oblastima ljudske djelatnosti;
- naučna otkrića;
- industrijski dizajn;
- zaštitni znakovi, uslužni znakovi i trgovačka imena i znakovi;
- zaštita od nelojalne konkurencije;
- sva druga prava koja proizilaze iz intelektualne aktivnosti u industrijskim, naučnim, književnim ili umjetničkim oblastima (WIPO, 2016).

Autorsku zaštitu posjeduje veliki broj djela koja su sastavni dio našeg svakodnevnog života, kao što su književna djela, računarski programi, muzika, filmovi i drugi izrazi kreativnosti (Kurtović, 2018). Djela autora iz oblasti umjetnosti, književnosti i nauke imaju posebna prava, poznata kao autorska prava, koja im daju priznanje i kontrolu nad njihovim stvaranjem. Srodna prava, s druge strane, obuhvataju prava izvođača, proizvođača fonograma i emitera, koja predstavljaju pravne aspekte bliske autorskom pravu.

U modernoj eri, autorsko pravo postaje ključni element u međunarodnoj trgovini roba i usluga. Autorska djela često prelaze državne granice, što ih čini podložnim ilegalnoj upotrebi i kopiranju. Autorsko pravo je subjektivno pravo koje omogućava direktnu zakonsku kontrolu nad autorskim radom.

3. PRAVNI OKVIR ZAŠTITE INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Razvoj intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini ima svoje korijene u 19. stoljeću, kada je izgradnja historijskih temelja međunarodnog i nacionalnog sistema intelektualnog vlasništva bila usmjerena prema zaštiti interesa entiteta i pojedinaca koji su stvarali originalna intelektualna djela. U to vrijeme, sve veći ekonomski značaj pripisivan je industrijskom vlasništvu kao ključnom faktoru za postizanje gospodarskog razvoja. Kontinuirani i snažni razvoj sistema intelektualnog vlasništva u proteklim stoljećima rezultat je uvjerenja vodećih svjetskih država da intelektualno vlasništvo čini neizostavan dio ukupnog nacionalnog bogatstva i predstavlja snažno sredstvo poticanja privrednog napretka (Tritton, 1996).

Bosna i Hercegovina je kao i ostale države razvila vlastiti sistem zaštite intelektualnog vlasništva, utemeljen na međunarodnim ugovorima, standardima, kao i nacionalnim zakonima i propisima. Glavno tijelo odgovorno za zaštitu intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini je Institut za intelektualno vlasništvo (Autorska prava BiH), koji je osnovan 1998. godine kao samostalna državna institucija. Institut obavlja poslove registracije i održavanja prava industrijskog vlasništva, kao i poslove nadzora nad provođenjem pravne regulative o autorskom i srodnim pravima. Institut također provodi aktivnosti informisanja i edukacije javnosti o značaju i prednostima intelektualnog vlasništva.

Tržište Bosne i Hercegovine suočava se s različitim izazovima i problemima u domenu intelektualnog vlasništva, kao što su nedostatak svijesti i znanja o važnosti i koristima intelektualnog vlasništva, nizak nivo inovativnosti i konkurentnosti u privredi, visok stepen krivotvorenja i piratstva, nedovoljna saradnja između akademskih i poslovnih subjekata, slabost institucionalnog okvira i kapaciteta za provođenje i zaštitu intelektualnog vlasništva, te usklađivanje zakonodavstva s propisima EU u području prava intelektualnog vlasništva (Autorska prava BiH).

Ovi izazovi i problemi zahtijevaju zajedničke napore svih relevantnih učesnika kako bi se unaprijedilo stanje intelektualnog vlasništva na tržištu Bosne i Hercegovine. Propisi koji uređuju pravo intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini su:

- Ustav Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu BiH),
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu FBiH)
- Ustav Republike Srpske (u daljem tekstu RS), te
- Statut Brčko distrikta BiH.
- Zakon o osnivanju Instituta za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine, koji je osnovan 1998. godine kao samostalna državna institucija nadležna za registraciju i održavanje prava industrijskog vlasništva, kao i za nadzor nad provedbom zakona o

- autorskom i srodnim pravima, (Službeni glasnik BiH, br. 16/98, 4/00, 1/02, 13/03, 12/04, 76/06 i 53/10. Datum pristupa: 10.08.2023.)
- Zakon o patentu, koji reguliše pravila i postupke za priznanje patenta i konsenzualnog patenta, kao i njihovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 53/10. Datum pristupa: 10.08.2023.)
 - Zakon o žigu, koji reguliše pravila i postupke za priznanje žiga, kao i njihovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 53/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
 - Zakon o industrijskom dizajnu, koji reguliše pravila i postupke za priznanje industrijskog dizajna, kao i njegovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 53/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
 - Zakon o zaštiti oznaka geografskog porijekla, koji reguliše pravila i postupke za priznanje oznake porijekla proizvoda, imena porijekla i geografske oznake, kao i njihovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 14/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
 - Zakon o zaštiti topografije integriranog kola, koji reguliše pravila i postupke za priznanje topografije integriranog kola, kao i njenu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 14/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
 - Zakon o zaštiti novih sorti bilja u BiH, koji reguliše pravila i postupke za priznanje novih sorti bilja u BiH, kao i njihovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 14/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
 - Zakon o vinu, rakiji i drugim proizvodima od grožđa i vina, koji reguliše proizvodnju, promet i kontrolu kvalitete vina, rakije i drugih proizvoda od grožđa i vina u BiH, (Službeni glasnik BiH, br. 16/02 i 63/09. Datum pristupa: 10.08.2023.)
 - Zakon o autorskom i srodnim pravima, (Službeni glasnik BiH broj:46/18). Datum pristupa: 10.08.2023.
 - Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava, (Službeni glasnik BiH broj:46/18). Datum pristupa: 10.08.2023.

- Podzakonski akti

- Pravilnik o postupku za priznanje patenta i konsenzualnog patenta (Službeni glasnik BiH, broj 105/10),
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku za priznanje patenta i konsenzualnog patenta (Član 2, stav 3 Pravilnika o postupku za priznanje patenta i konsenzualnog patenta),
- Pravilnik o postupku za priznanje žiga (Službeni glasnik BiH, broj 53/10),
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku za priznanje žiga (Član 8. stav 1 Pravilnika o postupku za priznanje žiga),
- Pravilnik o postupku za priznanje industrijskog dizajna (Službeni glasnik BiH, broj 108),

- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku za priznanje industrijskog dizajna (Član 100, stav 2 i 3 Pravilnika o postupku za priznanje industrijskog dizajna)
- Pravilnik o postupku za priznanje oznake porijekla proizvoda, imena porijekla i geografske oznake (Službeni glasnik BiH, broj 91/16),
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku za priznanje oznake porijekla proizvoda, imena porijekla i geografske oznake (Član 89, stav 2 Pravilnika o postupku za priznanje oznake porijekla proizvoda, imena porijekla i geografske oznake),
- Odluka o izgledu isprave o statusu ovlaštenog korisnika geografske oznake / imena porijekla (Službene novine Federacije BiH, broj 9/23),
- Pravilnik o postupku za priznanje topografije integriranog kola (Službeni glasnik BiH, broj 91/16),
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku za priznanje topografije integriranog kola (Službene novine Federacije BiH, broj 91/16),
- Pravilnik o načinu i formi deponiranja autorskih djela i predmeta srodnih prava i o njihovom upisivanju u knjigu evidencije (Službeni glasnik BiH broj 63/10),
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu i formi deponiranja autorskih djela i predmeta srodnih prava i o njihovom upisivanju u knjigu evidencije (Član 26, stav 4 Pravilnika o načinu i forme deponiranja autorskih djela),
- Odluka o određivanju identifikacionog broja za upis u knjigu evidencije autorskog djela i predmeta srodnih prava (Službeni glasnik BiH, broj 28/11),
- Pravilnik o načinu i formi ispunjavanja uslova za davanje dozvole pravnim licima za obavljanje poslova kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava (Službeni glasnik BiH, broj 83/18),
- Pravilnik o izmjenama Pravilnika o načinu i formi ispunjavanja uslova za davanje dozvole pravnim licima za obavljanje poslova kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava (Član 10, stav 3 Pravilnika o načinu i formi ispunjavanja uslova za davanje dozvole pravnim licima za obavljanje poslova kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava),
- Odluka o iznosima naknada za reproduciranje za privatnu i drugu vlastitu upotrebu autorskih djela i predmeta srodnih prava (Službeni glasnik, broj 77),
- Odluka o upisu u registre predstavnika za zaštitu industrijskog vlasništva koje vodi Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine (Član 38, stav 1 Zakona o autorskim i srodnim pravima),
- Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o upisu u registre predstavnika za zaštitu industrijskog vlasništva koje vodi Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, broj 82/22),
- Pravilnik o stručnom ispitu za predstavnike za zaštitu industrijskog vlasništva (Službeni glasnik BiH, broj 22),
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o stručno ispitu za predstavnike za zaštitu industrijskog vlasništva (Službeni glasnik BiH, broj 14),

- Pravilnik o medijaciji radi zaključenja kolektivnog ugovora o kablovskoj retransmisiji radiodifuzno emitiranih djela (Službeni glasnik BiH, broj 11),
- Odluka o načinu izbora članova Komisije za žalbe Instituta za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, broj 63),
- Pravilnik o izdavanju duplikata rješenja i zaključaka (Službeni glasnik BiH, broj 43/04),
- Odluka o formiranju Međuresornog tijela za saradnju u području stjecanja i provođenja prava intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH, broj 22),
- Odluka o dopuni Odluke o formiranju Međuresornog tijela za saradnju u području stjecanja i provođenja prava intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH, broj 63),
- Odluka o usvajanju Strategije provođenja prava intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini 2018. - 2022. godina (Službeni glasnik BiH, broj 24)
 - Odluke o implementaciji carinskih mjera s ciljem zaštite prava intelektualnog vlasništva:
 - Odluka o provođenju carinskih mjera za zaštitu prava nosioca patenta (Službeni glasnik BiH, broj 41),
 - Odluka o provođenju carinskih mjera za zaštitu prava nosioca žiga (Službeni glasnik BiH, broj 53/10),
 - Odluka o provođenju carinskih mjera za zaštitu prava nosioca industrijskog dizajna (Službeni glasnik BiH", br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07 i 24/08),
 - Odluka o provođenju carinskih mjera za zaštitu prava nosioca imena porijekla ili geografske oznake (Službeni glasnik BiH", br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07 i 24/08),
 - Odluka o provođenju carinskih mjera za zaštitu prava nosioca autorskog i srodnih prava (Službeni glasnik BiH, br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07 i 24/08).

Bosna i Hercegovina je također potpisnica Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) s Europskom unijom (EU). Prema tom sporazumu, predviđeno je usklađivanje zakonodavstva Bosne i Hercegovine s propisima EU, posebno u području prava intelektualnog vlasništva. Ovo podrazumijeva usvajanje odgovarajućih zakona i podzakonskih akata, jačanje institucionalnih kapaciteta i provedbenih mehanizama, te promicanje saradnje i dijaloga s relevantnim dionicima na nacionalnom i regionalnom nivou. Cilj ovog procesa je osigurati visok nivo zaštite intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini, koji će biti usklađen sa standardima Europske unije, pri čemu ova usklađenost ima za svrhu doprinijeti ekonomskom razvoju, socijalnoj koheziji i kulturnoj raznolikosti.

Bosna i Hercegovina je potpisnica i članica različitih međunarodnih konvencija i ugovora, uključujući:

- Madridski sporazum o međunarodnoj registraciji žigova (WIPO)
- Odluka o ratifikaciji Protokola koji se odnosi na Madridski sporazum o međunarodnoj registraciji žigova
- Odluka o ratifikaciji Ugovora o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo
- Odluka o ratifikaciji Konvencije o zaštiti proizvođača fonograma od nedozvoljenog umnožavanja njihovih fonograma
- Odluka o ratifikaciji Ugovora o izvedbama i fonogramima Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo
- Odluka o ratifikaciji Strazburškog sporazuma o međunarodnoj klasifikaciji patenata
- Odluka o ratifikaciji Međunarodne konvencije o zaštiti umjetnika izvođača, proizvođača fonograma i radio-difuznih organizacija
- Odluka o ratifikaciji Budimpeštanskog sporazuma o međunarodnom priznavanju depozita mikroorganizama radi postupka patentiranja
- Odluka o ratifikaciji Ugovora o intelektualnom vlasništvu za integrirana kola - Washington 26. maja 1989.
- Odluka o ratifikaciji Ženevskog akta Haškog sporazuma o međunarodnoj registraciji industrijskog dizajna
- Odluka o ratifikaciji Najrobijskog ugovora o zaštiti olimpijskog simbola od 26. septembra 1981. godine
- Odluka o ratifikaciji Sporazuma o ustanovljenju međunarodne klasifikacije figurativnih elemenata žigova
- Odluka o ratifikaciji Ugovora o patentnom pravu
- Odluka o ratifikaciji Lisabonskog sporazuma
- Odluka o ratifikaciji Madridskog sporazuma o suzbijanju lažnih i prevarnih oznaka porijekla na proizvodima
- Ugovor o žigovnom pravu
- Pariska konvencija o zaštiti industrijskog vlasništva
- Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela
- Konvencija o osnivanju Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo
- Konvencija o distribuciji signala za prijenos programa preko satelita
- Lokarnski aranžman o ustanovljenju međunarodne klasifikacije za industrijske uzorke i modele

- Ničanski aranžman o međunarodnoj klasifikaciji proizvoda i usluga radi registrovanja žigova
- Odluka o davanju saglasnosti za ratifikaciju Ugovora iz Marakeša Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO) za olakšanje pristupa objavljenim djelima slijepim, slabovidnim i licima koja se iz drugog razloga ne mogu koristiti štampom
- Ostali akti:
 - Odluka o ratifikaciji Sporazuma između Vijeća ministara BiH i Evropske patentne organizacije o saradnji u oblasti patenata (sporazum o saradnji i proširenju)
 - Uredba o ratifikaciji Ugovora o saradnji na području patenata (PCT)
 - Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva (TRIPS sporazum) - neslužbeni prevod (Janev, 2009).

3.1. Autorska prava

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u Bosni i Hercegovini reguliše prava autora i drugih nosioca autorskih prava. On definiše prava autora na kontrolu korištenja njihovih djela, uključujući reprodukciju, distribuciju, javno objavljivanje i prilagođavanje. Autorskim djelom smatra se individualna duhovna tvorevina iz područja književnosti, znanosti i umjetnosti bez obzira na vrstu, način i oblik izražavanja. Autorskim djelom osobito se smatraju:

- pisana djela (književni tekstovi, studije, priručnici, članci i ostali napisi, kao i računalni programi), govorna djela (govori, predavanja, propovijedi i druga djela iste naravi),
- dramska, dramsko-glazbena i lutkarska djela,
- koreografska i pantomimska djela,
- glazbena djela s riječima ili bez riječi,
- audiovizuelna djela (filmska djela i djela stvorena na način sličan filmskom stvaranju),
- djela likovnih umjetnosti (crteži, slike, grafike, kipovi i druga djela iste naravi),
- djela arhitekture (skice, planovi, nacrti i izgrađeni objekti),
- djela svih grana primijenjenih umjetnosti, grafičkog i industrijskog oblikovanja,
- fotografska djela i djela proizvedena postupkom slično fotografskom,
- kartografska djela,
- prezentacije znanstvene, obrazovne ili tehničke naravi (tehničke skice, planovi, grafikoni, formulari, ekspertize, nalazi vještaka, prezentacije u plastičnom obliku i druga djela iste naravi).” (Zakon o zaštiti autorskih prava i srodnim pravima BiH, Član 4.)

Također propisuje trajanje autorskih prava te postupak i uslove za sticanje i ostvarivanje tih prava. Zakon također štiti srodna prava, kao što su prava izvođača, proizvođača fonograma i proizvođača videograma. Postupak zaštite autorskog prava u BiH se provodi na načelu da se autorsko pravo stieće bez formalnosti vrijedi u većini država svijeta, pa i u BiH.

U svrhu očuvanja dokaza ili zbog drugih razloga, autor može deponirati original ili primjerke svojih autorskih djela ili predmeta svojih srodnih prava u Institutu za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine. Deponirano djelo upisuje se u knjigu evidencije autorskih djela koju vodi Institut. Deponiranje nije obaveza autora, niti je uvjet za sticanje autorskopravne zaštite, već samo mogućnost. Autorsko pravo traje tokom života autora i 70 godina poslije njegove smrti.

U slučaju koautorskog djela rok trajanja zaštite se računa od smrti koautora koji je posljednji umro. Ako je riječ o djelu čiji autor nije poznat (anonimno djelo), rok trajanja autorskog prava je 70 godina od dopuštenog objavljivanja tog djela (Autorska prava BiH). Ukoliko je subjekt autorskog prava na kolektivnom djelu ili računalnom programu pravna osoba, rok trajanja zaštite je 70 godina od objavljivanja djela, odnosno od nastanka računalnog programa.

3.2. Patent

Patent je ekskluzivno pravo dodijeljeno inovaciji koja predstavlja novi pristup obavljanju određenog zadatka ili nudi novo tehničko rješenje problema. Da bi se dobio patent, tehničke informacije o inovaciji moraju biti javno objavljene putem prijave patenta (WIPO, 2016).

Pravo intelektualne svojine predstavlja modernu i razvijenu pravnu disciplinu koja će u budućnosti imati punu primjenu i ekspanziju. Njegov nastanak i evolucija neraskidivo su povezani sa brzim tehnološkim razvojem na globalnom nivou i otkrićem mnogih inovacija koje su unapredile čitavo čovečanstvo. Sve ove inovacije proizašle su iz ljudskog uma, rezultat su stalnog razvoja i usavršavanja ljudskih ideja koje su omogućile današnjim generacijama da uživaju u raznim dobrima i pogodnostima dostupnim u svijetu. Najstarija i najrazvijenija disciplina predstavlja izumiteljsko pravo, temeljni oblik pravne zaštite pronalazaka. Pored izumiteljskog prava, u prava industrijskog vlasništva, spada pravo uzoraka i modela (dizajn, industrijsko oblikovanje), pravo korisnih modela (*Model d'utilite, Hebrauchsmuster*), pravo robnih i uslužnih žigova (*Markenrecht, Trade Mark*), firma kao nematerijalno dobro i pravo na ime ili oznaku porijekla proizvoda (*appellation d'origine, Ursprungsbezeichnung*).

Termin "patent" se koristi u pravnom kontekstu da se odnosi na bilo koji tehnički pronalazak koji predstavlja inovativni proboj koji se može primijeniti u industriji. Pojedinačno definisan Zakonom o patentima Bosne i Hercegovine, član 6 (Patentabilni pronalazak) propisuje da se

patent može dati za inovacije iz različitih tehnoloških oblasti, pod uslovom da su nove, da imaju inventivni karakter i da se mogu industrijski primijeniti.

Osim toga, patent se priznaje i za izume koji se odnose na proizvode sa biološkim materijalom ili koji sadrže biološki materijal, postupke vezane za proizvodnju, preradu ili upotrebu ovog biološkog materijala, kao i za ekstrakciju biološkog materijala iz prirodnog okruženja ili proizvodnju. kroz tehničke procese, čak i ako je materijal prethodno pronađen u prirodi.

Postupak za dodjelu patenata, zahtjevi postavljeni na nosioca patenta i opseg isključivih prava uveliko se razlikuju od zemlje do zemlje u skladu sa nacionalnim zakonima i međunarodnim ugovorima. Tipično, međutim, prijava patenta obično mora sadržavati jedan ili više zahtjeva koji definišu izum koji mora biti nov, inventivan i koristan ili industrijski primjenjiv. Ekskluzivno pravo je dodijeljeno, a nosilac patenta u većini zemalja ima pravo spriječiti druge da proizvode, koriste, prodaju ili distribuiraju patentirano izum bez dopuštenja. Patent daje pravo isključivanja drugih (Herman, 1911) od izrade, korištenja, prodaje, ponuda na prodaju ili uvoz patentiranog izuma za vrijeme trajanja patenta, koji je obično 20 godina od datum podnošenja (WTO TRIPS, 1994).

U kontekstu trgovinskih aspekata prava intelektualnog vlasništva prema Sporazumu Svjetske trgovinske organizacije (STO), propisano je da bi patenti trebali biti dostupni u državama članicama STO-a za sve izume, obuhvaćajući sva područja tehnologije (WTO TRIPS, 1994).

Izumitelj ima pravo nad svojim izumom, i iste može prodati, licencirati, prenijeti, pokloniti i slično. Patent za izum može biti odobren samo ako sadrži inventivnu razinu. Inventivni stepen znači da bi izum trebao imati nešto za što se procjenjuje da je izum nekoga ko je vješt u tom području tehnologija. Inventivni stepen ili neočiglednost odražavaju isti opšti zahtjev za prisutnu patentabilnost u većini zakona o patentima prema kojima bi izum bio dovoljno inventivan – što je neočito –i kako bi bili vrijedni patenta.

U najvećem broju sistema patentno pravo predstavlja stanje tehnike poznato i kao prethodno stanje tehnike odnosno sve informacije koje su stavljene na raspolaganje javnosti u bilo kojem obliku koje bi mogle biti relevantne za patentne koji zahtijevaju originalnosti. Stanje tehnike je najviša razina razvoja, bilo uređaja, tehnike ili naučnom polju, postignuto u određenom trenutku.

Osoba koja ima uobičajene vještine u ovoj umjetnosti je pravna fikcija koja se može naći u mnogim patentnim zakonima u cijelom svijetu. Smatra se da ova izmišljena osoba ima normalne vještine i smatra se da je u biti upućena u određeno tehničko područje, a da pritom ne bude genije. Drugim riječima, izum mora biti dovoljno inventivan da bi zadovoljio uslove prisutne u zakonima o izumima u većini zemalja, tj. biti dovoljno neočigledan kako bi zaista mogao biti okarakterisan kao patent.

Postoji trend globalnog usklađivanja patentnih zakona koji navodi kako se više ne osigurava međunarodna patentna zaštita znači da se prijava patenta mora podnijeti u svakoj pojedinačnoj zemlji u kojoj se traži patentna zaštita. 'Međunarodni sistem dodjele patenata' mreža je međunarodnih instrumenata čija motivacija je pojednostavljenje i usklađivanje postupaka izdavanja patenata (Tritton, 1996, str. 35).

Da bi izum ili inovacija stekli pravo zaštite patentom, moraju ispunjavati tri uslova:

- da su novi,
- da su industrijski primjenljivi i
- da imaju inventivni nivo.

U izloženom smislu industrijsko vlasništvo shvata i Konvencija Pariške unije iz 1883, osnovni instrument za zaštitu industrijskog vlasništva, čiji je potpisnik bila i SFRJ, a danas su članice ove unije Slovenija, Hrvatska, BiH i Makedonija.¹ Prema statistici WIPO-a najviše zahtjeva za patentiranje se podnosi iz Amerike, Japana, Kine i Njemačke, a većinom se odnose na područje električnih strojeva, digitalne komunikacije, kompjuterske i medicinske tehnologije.

Primjeri posebnih vrsta patenata za izume uključuju biološke patente, patente poslovnih metoda, hemijski patent i softverski patent. U nekim jurisdikcijama postoje i druge vrste prava intelektualnog vlasništva koji se nazivaju patent, na primjer, prava industrijskog dizajna poznata su kao „patenti na dizajn“ - oni koji su namijenjeni zaštititi vizuelni dizajn objekata koji nisu isključivo utilitarni. Uzgajivači biljaka imaju prava, koja su često nazivaju „biljni patent“.

3.3. Žig

Žig predstavlja svaki identifikacijski simbol koji je moguće prikazati grafički, uključujući riječi, lična imena, crteže, slova, brojeve, oblike proizvoda ili pakovanja, trodimenzionalne oblike, boje, kao i kombinacije navedenih elemenata, pod uslovom da su prikladni za razlikovanje proizvoda ili usluga jednog poduzetnika od proizvoda ili usluga drugog poduzetnika (Krpan, 2014, str. 70-71).

Žig predstavlja ključni element koji omogućava krajnjim kupcima identifikaciju, prepoznavanje i razlikovanje proizvoda međusobno. Proces registracije žiga provodi nadležni državni organ svake zemlje, a u Bosni i Hercegovini tu ulogu obavlja Institut za intelektualno vlasništvo. Zaštita žiga traje deset godina od trenutka podnošenja zahtjeva za

¹ Slovenija je potpisnica Pariške konvencije sa važnošću od 25.06.1991., Hrvatska od 8.10.1991., BiH od 1.3.1992 i Makedonija 8.9.1991. godine.

registraciju. Od pojave kapitalizma, trgovci su izuzetno zainteresirani za izdvajanje svojih proizvoda od konkurencije, posebno prilikom izvoza u inozemstvo.

U tu svrhu razvijen je zaštitni znak, prepoznatljiv po riječi, simbolu ili dizajnu koji označava proizvod ili uslugu i pravno pripada proizvođaču ili izumitelju. Žigovi se klasificiraju u različite vrste, uključujući verbalne (koji sadrže slova, brojeve ili njihove kombinacije), grafičke (s riječima i/ili bojama), boje ili kombinacije boja, trodimenzionalne žigove i zvučne žigove.

Primjeri međunarodnog verbalnog žiga su: adidas, philips, levi's, volvo, just do it, primjeri međunarodnog figurativnog žiga su: znak reebok, znak adidas, kocka lego, primjeri međunarodnog žiga koji čini blik su: baterije duracell, coca-cola staklena flaša, primjeri međunarodnog žiga koji čini oblik i koji sadrži verbalne elemente su: toblerone čokolada, coca-cola limenka, primjeri međunarodnog žiga uzoraka su: luis vuitton dezen, burberry dezen itd. (Zlatović, 2008).

3.4. Industrijski dizajn

Da bi zaštitili industrijski dizajn, on mora da bude nov i da ima individualni karakter. Zaštita industrijskog dizajna daje pravo vlasniku da spriječi neovlaštenu upotrebu tog dizajna od strane trećih lica. U izloženom smislu industrijsko vlasništvo shvata i Konvencija Pariške unije iz 1883, osnovni instrument za zaštitu industrijskog vlasništva, čiji je potpisnik bila i SFRJ, a danas su članice ove unije Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija.

3.5. Oznaka geografskog porijekla

Oznaka kojom se neki proizvod predstavlja tako što ističe porijeklo u smislu zemlje ili mjesta odakle dolazi, jeste oznaka geografskog porijekla. Oznakom geografskog porijekla obilježavaju se karakteristike tog područja u smislu prirodnih, poljoprivrednih, industrijskih, zanatskih i drugih bogatstava. Prema (Autorska prava BiH), pod geografskom oznakom podrazumijevamo:

1. Generički naziv koji predstavlja geografski naziv i odnosi se na geografsko mjesto gdje je proizvod prvobitno nastao ili je stavljen u upotrebu, ali je tokom prezentovanja i upotrebe izgubio svoje geografsko značenje i postao opći naziv tog proizvoda.
2. Homonimni nazivi - ukoliko su nazivi dva ili više mjesta sa kojeg proizvod potječe identični ili gotovo identični u pisanom ili izgovorenom obliku,

3. Porijeklo sirovine – Ako proizvod ima tradicionalnu karakteristiku, dobro je poznat i ocijenjen, a sirovina od koje je sačinjen taj proizvod potiče sa drugog geografskog područja.
4. Tradicionalni i historijski nazivi – Dugom upotrebom i prometom proizvoda i njegovim nazivom, taj proizvod stiče općepoznate karakteristike o sebi.

3.6. Topografija integrisanog kola

Detaljne topografske informacije, uključuju povezane slike, napomene ili kodiranja koji čine trodimenzionalnu matricu slojeva koji čine integrirano kolo. Priznavanje prava na topografiju integrisanog kola ostvaruje se podnošenjem zahtjeva koji precizno opisuje strukturu i karakteristike topografije, čime se obezbjeđuje adekvatna zaštita ovog intelektualnog vlasništva. Kako bi zaštitili topografiju integrisanog kola, zahtjev za priznavanje tog prava treba da sadrži:

- naziv i određeno područje topografije,
- podatke o vlasniku,
- ukoliko postoji zastupnik, njegove podatke,
- datum podnošenja prijave,
- datum nastanka topografije ili datum i mjesto ako je i kada topografija prvi put komercijalno upotrijebljena.

Kako novi poluvodički proizvodi zahtijevaju velika ulaganja i puno novca, a kopiranje već postojeće topografije je jednostavno i jeftino, potrebno je zaštititi istu. Prema Zakonu o obligacionim odnosima, ugovorom o licenci, davalac licence se obavezuje prenijeti primaocu licence, u cjelini ili djelimično, pravo na iskorištavanje izuma, tehničkog znanja, iskustva, žiga, uzorka ili modela, a u zamjenu za to, primalac licence se obavezuje uplatiti određenu naknadu davaocu licence (Zakon o obligacionim odnosima, Član 686.).

Ukoliko u praksi postoji potreba da se ugovor o licenci zaključi bez naknade, uz poštovanje principa slobode regulisanja ugovornih odnosa, takav ugovor ne treba isključiti iz pravnog konteksta. Umjesto toga, trebalo bi ga smatrati *sui generis*, neimenovanim obligacionim pravom, poštujući princip pravičnosti.

4. MEĐUNARODNA ZAŠTITA AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA I PRAVA INDUSTRIJSKE SVOJINE

Može se kazati kako sve zemlje svijeta imaju jedan ili više nacionalnih zakona kojima uređuju autorska i srodna prava. Zakoni se razlikuju od države do države, pa se preporučuje prije nego se donese bilo kakva poslovna odluka u vezi autorskih i srodnih prava, da se

potraži pravni savjet od adekvatnog stručnjaka. Nekoliko značajnih međunarodnih ugovora je potpisano, na osnovu kojih se štite autorska i srodna prava u različitim zemljama.

Kao sastavni dio međunarodnog prava, autorsko i srodna prava posjeduju izražene karakteristike međunarodnog prava. Unatoč tome, svaka država donosi vlastite zakone koji reguliraju ovo područje kao dio njezinog unutarnjeg pravnog sustava. Najznačajniji međunarodni ugovori i konvencije u ovom kontekstu su:

- Konvencija o osnivanju Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO)
- Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela
- Konvencija u vezi sa distribucijom programa putem signala koji se prenosi satelitom
- Univerzalna konvencija o autorskom pravu
- Konvencija o zaštiti proizvođača fonograma od neovlaštenog umnožavanja njihovih fonograma
- Konvencija o zaštiti umjetnika izvođača, proizvođača fonograma i organizacija za radiodifuziju
- Ugovor WIPO-a o autorskom pravu (WCT)
- Ugovor WIPO-a o izvođenjima i fonogramima (WPPT)

Napredovanjem tehnologije osjetila se pojačana potreba za zaštitom autorskih i srodnih prava od nelegalnog snimanja, kopiranja, umnožavanja i slično (Basma, 2016).

Pravna regulativa koja se primjenjuju u EU:

- Direktiva 2009/24/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. april 2009. o pravnoj zaštiti računalnih programa
- Direktiva Vijeća 93/83/EEZ od 27. rujna 1993. o usklađivanju određenih pravila koja se odnose na autorsko pravo i srodna prava, primjenjivih na emitiranje preko satelita i kablsku retransmisiju
- Direktiva 96/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 1996. o pravnoj zaštiti baza podataka
- Direktiva 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informatičkom društvu
- Direktiva 2001/84/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 27. rujna 2001. o pravu slijeđenja u korist autora izvornika umjetničkog djela
- Direktiva 2004/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o provođenju prava intelektualnog vlasništva
- Direktiva 2006/115/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o pravu iznajmljivanja i pravu posudbe i o određenim pravima srodnim autorskom pravu u području intelektualnog vlasništva (kodificirana verzija)

- Direktiva 2006/116/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o trajanju zaštite autorskog i određenih srodnih prava (kodificirana verzija)

4.1. Međunarodna zaštita autorskih prava

Međunarodna zaštita autorskih prava je ključna za očuvanje i promicanje kreativnosti i inovacija. Autorska prava pružaju pravnu zaštitu originalnim djelima, uključujući knjige, glazbu, filmove, softver i umjetnička djela. Ova prava omogućuju autorima kontrolu nad svojim djelima i mogućnost zarade od njih.

Međunarodne konvencije i sporazumi, poput Bernske konvencije i Ugovora Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo o autorskom pravu, postavljaju međunarodne standarde za zaštitu autorskih prava. Ovi sporazumi obvezuju zemlje potpisnice da pružaju određenu razinu zaštite autorskih prava i omogućuju međunarodnu suradnju u provedbi tih prava.

Unatoč ovim međunarodnim sporazumima, provedba autorskih prava ostaje izazov. Piratstvo i neovlašteno kopiranje nastavljaju biti veliki problemi, posebno u digitalnom dobu. Stoga su potrebni stalni naponi na nacionalnoj i međunarodnoj razini kako bi se osigurala učinkovita zaštita autorskih prava i promicala pravedna upotreba intelektualnog vlasništva. U tom kontekstu, važno je da se autori, korisnici, pružatelji usluga i vlade zajedno angažiraju na razvijanju pravednih i učinkovitih sustava za zaštitu autorskih prava koji potiču kreativnost i inovacije, a istovremeno poštuju prava korisnika.

4.2. Međunarodna zaštita patenta

Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO) je vodeća organizacija čija je svrha uspostavljanje međunarodnih normi i standarda u oblasti intelektualne svojine. Osnovan je 1967. godine i trenutno broji 188 članova. Pored država članica, odgovornost za pravilnu i jednaku zaštitu prava intelektualne svojine dijele Evropska komisija i druga relevantna tijela, kao što je Ured Evropske unije za intelektualno vlasništvo (EUIPO).

U upravljanju pravima na žigove i dizajn u EU, Ured Evropske unije za intelektualno vlasništvo igra ključnu ulogu. Ova kancelarija nadgleda Opservatoriju za kršenje prava intelektualne svojine, kao i bazu podataka Orphan Works. Naglasak na usklađenosti sa trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS), koji zahtijeva zabranu imitacije patentiranih lijekova, ubrzava inovacije u oblasti lijekova, od čega imaju koristi i zemlje u razvoju i razvijene zemlje (Rajat i Maria, 2012, str. 865-894). Kada je Svjetska trgovinska organizacija organizovala trgovinske pregovore u Kankunu u septembru 2003.

Godine, jedno od ključnih pitanja bila je i međunarodna zaštita patenata. Sa sigurnošću možemo zaključiti da je, od postanka Međunarodne organizacije za zaštitu prava

intelektualne svojine (IPR), zaštita prava intelektualne svojine je okosnica spora između zemalja u razvoju i razvijenih zemalja. Tada su zemlje u razvoju pristale da usvoje neku minimalnu zaštitu do 2006. godine. Ali od tada su istrajavale u tvrdnjama da međunarodna zaštita prava intelektualne svojine iziskuje visoke troškove za njihovu privredu. Primjer toga je da je uspostavljanje i održavanje patentnog sistema skupo.

Pored toga, postoji svega nekoliko izuzetnih slučajeva gdje je dozvoljeno korištenje patentirane tehnologije u cilju unaprjeđenja javnog zdravstva, bez plaćanja izumitelju. Također, međunarodni patenti ograničavaju sposobnost zemalja u razvoju da kopiraju skupe tehnologije za koje tvrde da imaju suštinski značaj za njihovu privredu.

Osim međunarodne zaštite patenata izumi i inovacije imaju posebnu važnost među evropskim patentima. Propis iz oblasti patenata u EU je:

- Direktiva 98/44/EC Evropskog parlamenta i Vijeća od 6. jula 1998. o pravnoj zaštiti biotehnoloških izuma

Izumi i inovacije u zemljama Evrope zaštićuju se nacionalnim patentima, koja se izdaju od nadležnih tijela, ili evropskim patentima koja izdaje Evropski ured za patente koji predstavlja i izvršni ogranak Evropske patentne organizacije, koji se sastoji od 38 ugovornih zemalja. Osiguravanje je posljedica međunarodne patentne zaštite kako u fazi sticanja tako i u fazi provedbe prekograničnom iskorištavanju patenata.

Regulacija transnacionalne trgovine i međunarodno iskorištavanje patentnih prava donijelo je međunarodne sporazume koji se tiču ova usko povezana pitanja, kao što su međunarodna moć davanja patenata, međunarodna usklađivanje zakona o patentima i jedinstvenih sistema nadležnosti i pravila o izboru prava primjenjivih na provedbu patenata kao i na druga područja. Nadležna institucija za intelektualno vlasništvo neke države priznaje patent, uz određenu novčanu nadoknadu i to patentno pravo vrijedi određeno vrijeme u toj zemlji. Npr. Hrvatska je u prethodnoj godini imala 30 međunarodnih patenata dok je BiH u 2020. imala 55 patentnih prijava.

4.3. Međunarodna zaštita žiga

Zaštita žiga ostvaruje se i vrijedi samo na određenom teritoriju za koje je registrovano. Na teritoriji drugih zemalja, žig se može zaštititi na sljedeće načine:

- vlasnik žiga podnosi svakom nadležnom organu zemlje na čijem teritoriju traži zaštitu, posebnu prijavu;
- vlasnik žiga zaštitu žiga na teritoriju Evropske unije na način da podnose prijavu za žig Evropske unije (EUTM) direktno EUIPO-u ili putem Madridskog sistema za međunarodnu registraciju žigova. Postupak registracije provodi EUIPO sa sjedištem

u Alicanteu u Španjolskoj, i kao takav registrovan žig vrijedi na području svih država članica Evropske unije.

- putem Madridskog sistema za međunarodnu registraciju žigova, vlasnik žiga koji je registrovao žig u BiH ima priliku da podnese međunarodnu prijavu.

Propisi u EU iz oblasti žigova su:

- Uredba Vijeća (EZ) br. 40/94 od 20. decembra 1993. o žigu Zajednice
- Prva direktiva Vijeća od 21. prosinca 1988. o približavanju zakona država članica u vezi sa žigovima 89/104/EEZ
- Uredba Vijeća (EZ) br. 422/2004 od 19. februara 2004. kojom se mijenja i dopunjuje Uredba (EZ) br. 40/94 o žigu Zajednice

Korištenjem i zaštitom, žig može doprinijeti konkurentnosti privrednog društva, odnosno povećanju njegove zarade i udjela na tržištu, te biti simbol prepoznatljivosti i ugleda privrednog društva. Vrijednost mnogih žigova se dramatično povećala. Stoga su neki ljudi povrijedili tuđa prava na vlasništvo žiga u cilju sticanja dobiti. Takva kršenja uključuju: imitaciju, krivotvorenje, nepošteno korištenje, parodija i sl.

Međutim, ovi prekršaji dovode do velikih finansijskih i moralnih gubitaka. Oni također predstavljaju prijetnju za ugled vlasnika žiga i mogu uticati na cijenu i obim prodaje žiga. Tako se pojavila metoda zaštite koja omogućava vlasnicima zaštitnih znakova da zaštite svoje pravo na vlasništvo zaštitnog znaka u slučaju da je došlo do kršenja protiv ovog prava (Basma, 2016).

4.4. Međunarodna zaštita industrijskoga dizajna

Zaštita industrijskog dizajna odnosi se isključivo na vizuelni izgled proizvoda, a ne na njegovu funkcionalnost. Dizajn koji je zaštićen predstavlja oblik intelektualnog vlasništva čiju upotrebu vlasnik može odobriti drugima putem licence tokom perioda važenja zaštite, ili ga potpuno prenijeti na drugu osobu. U kontekstu industrijskog dizajna, važno je naglasiti da se zaštita ostvaruje na temelju teritorijalnog principa.

Na primjer, postoji zaštita koja obuhvata cijeli teritorij Evropske unije, a ostvaruje se podnošenjem jedne prijave ili e-prijave za dizajn Zajednice. Moguće je podnijeti prijavu i putem međunarodne e-prijave preko Haškog sistema za međunarodnu registraciju industrijskog dizajna direktno Međunarodnom uredu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (Europska komisija, 2022).

Zahtjev za priznavanje industrijskog dizajna obuhvata sljedeće elemente: podatke o podnosiocu prijave, informacije o autoru dizajna ili izjavu autora ukoliko ne želi biti naveden u prijavi; naznaku da li se prijava odnosi na jedan ili više dizajna; precizan i sažet opis dizajna; pravni osnov za podnošenje prijave te potpis podnosioca prijave. Formular se popunjava elektronski i podnosi, na jednom od zvaničnih jezika u Bosni i Hercegovini, u dva primjerka, dok se dodatni dokumenti dostavljaju u jednom primjerku.

Propisi u EU iz oblasti industrijskog dizajna su:

- Direktiva 98/71/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 13. oktobra 1998. o pravnoj zaštiti dizajna
- Uredba Vijeća (EZ) br. 6/2002 od 12. decembra 2001. o komunitarnom dizajnu
- Uredba Komisije (EZ) br. 2245/2002 od 21. oktobra 2002. o provedbi Uredbe Vijeća (EZ) br. 6/2002 o komunitarnom dizajnu
- Odluka Vijeća 2006/954/EZ od 18. decembra 2006. kojom se odobrava pristupanje Europske zajednice Ženevskom aktu Haškog sporazuma o međunarodnoj registraciji industrijskog dizajna, usvojenog u Ženevi 2. jula 1999.

4.5. Međunarodna zaštita oznaka geografskog porijekla

Oznaka porijekla predstavlja geografsko ime zemlje, regiona ili lokaliteta koje se koristi za označavanje proizvoda proizašlog iz tog područja, a čiji kvalitet i karakteristike potpuno ili značajno zavise od specifičnih geografskih uslova, uključujući prirodne i ljudske faktore (Zakon o potvrđivanju Lisabonskog aranžmana, Član 2.).

Sporazumom se propisuje obaveza zemalja članica da na svojoj teritoriji priznaju i štite oznake porijekla proizvoda drugih članica, pod uslovom da su te oznake prepoznate i zaštićene u zemlji porijekla i registrovane kod Međunarodnog ureda za intelektualno vlasništvo. Zahtjevi za registraciju oznaka porijekla mogu se podnositi u ime fizičkih ili pravnih lica, bilo da su javna ili privatna, koja imaju pravo koristiti međunarodnu oznaku.

Priznata zaštita oznake porijekla u jednoj od zemalja članica Lisabonskog sporazuma ne može se smatrati općom sve dok ista oznaka zadržava status oznake porijekla u zemlji porijekla. Ovim se podržava očuvanje dugotrajnih karakteristika kvaliteta proizvoda koji nose oznaku geografskog porijekla i, posredno, unapređuje ekonomiju zemlje (Zakon o potvrđivanju Lisabonskog aranžmana, Član 2.).

U EU-u, zakonodavni okvir koji se odnosi na oznake geografskog porijekla je Uredba Vijeća (EZ-a) br. 510/2006 od 20. marta 2006. o zaštiti zemljopisnih oznaka i oznaka porijekla poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.

4.6. Međunarodna zaštita topografije integriranih kola

Na međunarodnom nivou prvi pokušaj zaštite topografije integriranih kola je usvojen na Diplomatskoj konferenciji WIPO u Washingtonu 1989. godine. Ovaj ugovor nije stupio na snagu, jer su glavni proizvođači čipova, prije svega SAD i Japan, smatrali da je niz njegovih odredbi o obaveznom licenciranju, neprimjeren njihovim interesima.

Ovaj ugovor sadrži važnu normu prema kojoj je „svaka ugovorna strana slobodna izvršavati svoje obaveze prema ovom Ugovoru posebnim zakonom o topografijama ili svojim zakonom o autorskim pravima, patentima, korisnim modelima, industrijskim dizajnom, nelojalnom konkurencijom ili bilo kojim drugim zakonom ili bilo kojom kombinacijom ovih odredbi zakona“. Drugim riječima topografija integriranog kola može se zaštititi različitim zakonima o intelektualnom vlasništvu.

U zemljama u tranziciji, prvi zakon o pravnoj zaštiti topografije integriranog kola usvojen je 1992. godine u Ruskoj Federaciji, kada su mnoge razvijene zemlje već osigurale zaštitu topografiju integriranih kola.

Teoretičar Tuomi tvrdi da tehnički razvoj u industriji poluvodiča je bio glavni izvor rasta makroekonomske produktivnosti posljednjih godina. Izmjerene stope rasta produktivnosti slijedile su skaliranje od poluvodiča (Nica, 2012, str. 336-341). Propis u EU iz oblasti pravne zaštite topografija poluvodičkih proizvoda je:

- Direktiva Vijeća 87/54/EEZ od 16. decembra 1986. o pravnoj zaštiti topografija poluvodičkih proizvoda.

5. INSTITUCIONALNA ZAŠTITA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Intelektualno vlasništvo je skup pravnih instituta kojima se štite rezultati intelektualnog stvaralaštva. Intelektualno vlasništvo ima dvostruku funkciju: s jedne strane, potiče inovacije i kreativnost, a s druge strane, omogućuje pravednu raspodjelu koristi od korištenja intelektualnih tvorevina. Intelektualno vlasništvo se sastoji od dvije glavne grane: autorskog prava i industrijskog vlasništva (Kunić, 2019, str. 129).

Bosna i Hercegovina je uspostavila svoj pravni okvir zaštite intelektualnog vlasništva, baziran na međunarodnim ugovorima, standardima i domaćim pravnim propisima. Glavno tijelo odgovorno za zaštitu intelektualnog vlasništva u zemlji jeste Institut za intelektualno vlasništvo, osnovan 1998. godine kao samostalna državna institucija. Institut ima zadatak registracije i održavanja prava industrijskog vlasništva, nadzora nad primjenom zakona o autorskom i srodnim pravima, te provođenja aktivnosti informiranja i edukacije javnosti o važnosti i prednostima intelektualnog vlasništva.

Bosna i Hercegovina aktivno sudjeluje u međunarodnim ugovorima iz područja intelektualnog vlasništva koje promiče Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO), specijalizirana agencija Ujedinjenih naroda. Među ključnim ugovorima u koje je zemlja uključena spadaju Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela, Pariska konvencija za zaštitu industrijskog vlasništva, Rimski sporazum o zaštiti izvođača, proizvođača fonograma i organizacija za radiodifuziju, Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva (TRIPS), Sporazum o patentnoj suradnji (PCT), Madridski sporazum o međunarodnom registriranju žigova, Haški sporazum o međunarodnom registriranju industrijskog dizajna, te Lisabonski sporazum o zaštiti oznaka porijekla i njihovom međunarodnom registriranju (Autorska prava BiH).

Pravna regulativa i zaštita intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini prolaze kroz proces usklađivanja s međunarodnim standardima i normama, s posebnim naglaskom na europskim standardima. Ovaj pregled će analizirati ključne zakone i propise koji oblikuju ovo područje, zajedno s institucijama i mehanizmima odgovornima za njihovu provedbu i nadzor. Kao što smo ranije naveli zakoni i propisi koji uređuju intelektualno vlasništvo u Bosni i Hercegovini (Autorska prava BiH) su sljedeći:

- Zakon o osnivanju Instituta za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine, koji je osnovan 1998. godine kao samostalna državna institucija nadležna za registraciju i održavanje prava industrijskog vlasništva, kao i za nadzor nad provedbom zakona o autorskom i srodnim pravima, (Službeni glasnik BiH, br. 16/98, 4/00, 1/02, 13/03, 12/04, 76/06 i 53/10. Datum pristupa: 10.08.2023.)
- Zakon o patentu, koji reguliše pravila i postupke za priznanje patenta i konsenzualnog patenta, kao i njihovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 53/10. Datum pristupa: 10.08.2023.)
- Zakon o žigu, koji reguliše pravila i postupke za priznanje žiga, kao i njihovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 53/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
- Zakon o industrijskom dizajnu, koji reguliše pravila i postupke za priznanje industrijskog dizajna, kao i njegovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 53/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
- Zakon o zaštiti oznaka geografskog porijekla, koji reguliše pravila i postupke za priznanje oznake porijekla proizvoda, imena porijekla i geografske oznake, kao i njihovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 14/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
- Zakon o zaštiti topografije integriranog kola, koji reguliše pravila i postupke za priznanje topografije integriranog kola, kao i njenu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 14/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)

- Zakon o zaštiti novih sorti bilja u BiH, koji reguliše pravila i postupke za priznanje novih sorti bilja u BiH, kao i njihovu zaštitu, prijenos, prestanak i povredu, (Službeni glasnik BiH, br. 14/10 i 32/13. Datum pristupa: 10.08.2023.)
- Zakon o vinu, rakiji i drugim proizvodima od grožđa i vina, koji reguliše proizvodnju, promet i kontrolu kvalitete vina, rakije i drugih proizvoda od grožđa i vina u BiH, (Službeni glasnik BiH, br. 16/02 i 63/09. Datum pristupa: 10.08.2023.)
- Zakon o autorskom i srodnim pravima, (Službeni glasnik BiH broj:46/18). Datum pristupa: 10.08.2023.
- Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava, (Službeni glasnik BiH broj:46/18). Datum pristupa: 10.08.2023.

Osim navedenih zakona, postoje i drugi propisi koji se djelomično ili posredno odnose na intelektualno vlasništvo, poput Zakona o carinskoj politici BiH (2002.) (Službeni glasnik BiH, broj 58/15), Zakona o tržišnom natjecanju BiH (2006.) (Službeni glasnik BiH), Zakona o zaštiti potrošača BiH (2006.) (Službeni glasnik BiH, broj 25/6, 88/15), Zakona o kaznenom postupku BiH (2006.) (Službene novine Federacije BiH) i Zakona o prekršajima BiH (2016.) (Službeni glasnik BiH, broj 41/7, 18/12, 36/14, 81/15 i 65/20). Svi ovi propisi doprinose cjelokupnom okviru zaštite intelektualnog vlasništva u zemlji.

Glavna institucija za uspostavljanje prava intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini je Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine, koji je osnovan 2004. godine kao samostalna pravna osoba s javnim ovlastima. Institut je nadležan za provođenje postupaka registracije patenata, žigova, industrijskog dizajna, topografija integriranih kola i biljnih sorti, te za izdavanje potvrda o registraciji tih prava.

Institut također obavlja poslove međunarodne registracije žigova i industrijskog dizajna prema Madridskom sporazumu i Haškom sporazumu, te poslove nacionalne faze patenata prema Sporazumu o patentnoj suradnji (PCT). Institut je također nadležan za vođenje registara intelektualnog vlasništva, objavljivanje službenih glasila, pružanje informacija i savjetovanja, te provođenje edukativnih i promotivnih aktivnosti u području intelektualnog vlasništva. Institut ima svoje sjedište u Mostaru, te područne urede u Sarajevu i Banjoj Luci (Kunić, 2019, str. 124-128).

Glavne institucije za ostvarivanje prava intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini su: sudovi, tužiteljstva, policija, carina, tržišna inspekcija i agencije za zaštitu tržišnog natjecanja. Ove institucije su nadležne za provođenje mjera za sprječavanje, otkrivanje i sankcioniranje povreda prava intelektualnog vlasništva, kao što su privremene mjere, zapljena robe, kaznene prijave, optužnice, presude, kazne i naknade štete. Ove institucije djeluju na različitim administrativnim nivoima: državnom, entitetskom, kantonalnom ili

distriktnom. Međutim, postoji potreba za boljom koordinacijom i saradnjom između ovih institucija kako bi se povećala učinkovitost i dosljednost u provođenju prava intelektualnog vlasništva. Također je potrebno jačati kapacitete i osviještenost ovih institucija o važnosti i složenosti intelektualnog vlasništva (Kunić, 2019, str. 44-51).

Korisnici intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini su: autori, izumitelji, dizajneri, proizvođači, trgovci, potrošači, istraživači, obrazovne ustanove, kulturne organizacije i druge zainteresirane strane. Korisnici intelektualnog vlasništva imaju pravo na sticanje, korištenje i zaštitu svojih intelektualnih tvorevina, kao i na poštivanje tuđih prava intelektualnog vlasništva.

Korisnici intelektualnog vlasništva također imaju pravo na pristup informacijama, savjetima, edukaciji i podršci u vezi s intelektualnim vlasništvom. Korisnici intelektualnog vlasništva mogu ostvarivati svoja prava putem različitih mehanizama, kao što su registracija, licenciranje, prenos, ugovaranje, arbitraža, medijacija i sudski postupak. Korisnici intelektualnog vlasništva također imaju određene obveze i odgovornosti, kao što su poštivanje zakona i propisa, plaćanje naknada i poreza, održavanje valjanosti i kvalitete svojih prava, te poštivanje javnog interesa i društvenih vrijednosti (Kunić, 2019, str. 62).

Zaštita intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini je važna za razvoj znanja, kulture, privrede i društva. Intelektualno vlasništvo potiče inovacije i kreativnost u različitim sektorima i područjima, kao što su: nauka, tehnologija, umjetnost, obrazovanje, zdravstvo, poljoprivreda, industrija i trgovina. Intelektualno vlasništvo također doprinosi stvaranju dodane vrijednosti, konkurentnosti, zapošljavanju, izvozu i privlačenju investicija. Intelektualno vlasništvo također ima utjecaj na zaštitu ljudskih prava, kulturne raznolikosti, održivi razvoj i socijalnu koheziju.

Međutim, zaštita intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini se suočava s brojnim izazovima i problemima, kao što su nedostatak svijesti i edukacije o intelektualnom vlasništvu, niska razina registracije i korištenja prava intelektualnog vlasništva, visoka stopa povreda prava intelektualnog vlasništva, slabost institucionalnih kapaciteta i mehanizama za provođenje prava intelektualnog vlasništva, te nedovoljna saradnja i koordinacija između relevantnih aktera.

Može se reći da je pravna regulativa i zaštita intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini uspostavljena na temelju međunarodnih standarda i obveza koje proizlaze iz članstva u međunarodnim organizacijama i ugovorima. Međutim, postoje još mnogi prostori za poboljšanje stanja u ovoj oblasti. Potrebno je jačati svijest i edukaciju o važnosti i složenosti intelektualnog vlasništva za razvoj zemlje. Potrebno je povećati registraciju i korištenje prava intelektualnog vlasništva kao sredstva za poticanje inovacija i kreativnosti. Potrebno je smanjiti povrede prava intelektualnog vlasništva kao prijetnju za poštene tržišne uvjete i

javno dobro. Potrebno je ojačati institucionalne kapacitete i mehanizme za provođenje prava intelektualnog vlasništva kao jamstvo za pravnu sigurnost i predvidljivost. Potrebno je poboljšati saradnju i koordinaciju između relevantnih aktera kao preduvjet za uspješnu politiku intelektualnog vlasništva.

Za provođenje i nadzor nad poštivanjem pravne regulative o intelektualnom vlasništvu u BiH su zadužene sljedeće institucije i mehanizmi:

- Institut za intelektualno vlasništvo BiH, koji je glavna institucija za registraciju i održavanje prava industrijskog vlasništva, kao i za nadzor nad provođenjem zakona o autorskom i srodnim pravima (www.ipr.gov.ba)
- Sudovi BiH, koji su nadležni za rješavanje sporova u vezi s povredom ili nevažećošću prava intelektualnog vlasništva, kao i za izricanje sankcija za povredu tih prava (www.sudbih.gov.ba, www.ustavnisudfbih.ba, www.ustavnisudrs.org)
- Carinska uprava BiH, koja je nadležna za sprječavanje unošenja ili iznošenja robe koja krši prava intelektualnog vlasništva na teritoriju BiH (www.uino.gov.ba, www.customs.gov.ba, www.carina.ba)
- Inspekcije BiH, koje su nadležne za kontrolu poštivanja zakona o autorskom i srodnim pravima na tržištu BiH (www.inspektorat.gov.ba, www.fuip.gov.ba, www.inspektorat.vladars.net)

5.1. Postupak zaštita intelektualnog vlasništva u Bosne i Hercegovine

U skladu sa modelima zemalja čija je ekonomska struktura tradicionalno zasnovana na vlasničkim i tržišnim principima, postizanje široke primjene sistema intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini ima ključnu ulogu u stimulanju ekonomskog razvoja i usklađivanju sa sadašnjim i budućim integracionim procesima. Uvođenjem i jačanjem mehanizama zaštite intelektualnog vlasništva, Bosna i Hercegovina ne samo da osigurava pravično nagrađivanje inovatora i kreatora, već i privlači investicije, stimuliše ekonomski rast i aktivno učestvuje u globalnim ekonomskim tokovima. Ovaj pristup takođe podržava procese integracije zemlje u međunarodnu trgovinu i pravne sisteme, čime se jača njena pozicija u globalnom kontekstu. Sve ove mjere imaju dugoročni cilj postizanje održivog i inovativnog ekonomskog okruženja u skladu sa najvišim standardima međunarodne zajednice.

5.1.1. Autorsko pravo

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u Bosni i Hercegovini reguliše prava autora i drugih nosioca autorskih prava. Također propisuje trajanje autorskih prava te postupak i uslove za sticanje i ostvarivanje tih prava. Zakon također štiti srodna prava, kao što su prava izvođača, proizvođača fonograma i proizvođača videograma.

Postupak zaštite autorskog prava u BiH se provodi na načelu da se autorsko pravo stječe bez formalnosti vrijedi u većini država svijeta, pa i u BiH. U svrhu očuvanja dokaza ili zbog drugih razloga, autor može deponirati original ili primjerke svojih autorskih djela ili predmeta svojih srodnih prava u Institutu za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine. Deponirano djelo upisuje se u knjigu evidencije autorskih djela koju vodi Institut. Deponiranje nije obveza autora, niti je uvjet za stjecanje autorskopravne zaštite, već samo mogućnost. Autorsko pravo traje tokom života autora i 70 godina poslije njegove smrti.

U slučaju koautorskog djela rok trajanja zaštite se računa od smrti koautora koji je posljednji umro. Ako je riječ o djelu čiji autor nije poznat (anonimno djelo), rok trajanja autorskog prava je 70 godina od dopuštenog objavljivanja tog djela (Autorska prava BiH). Ukoliko je subjekt autorskog prava na kolektivnom djelu ili računalnom programu pravna osoba, rok trajanja zaštite je 70 godina od objavljivanja djela, odnosno od nastanka računalnog programa.

5.1.2. Patentno pravo i zaštita

Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine obavlja sve korake koji se odnose na proces pribavljanja, održavanja i prestanka važenja patenata. Osim toga, aktivno upravlja registrom prijave patenata, bilježeći sve relevantne informacije o podnescima. Sam postupak prijave patenta obuhvata nekoliko ključnih faza, počevši od podnošenja prijave Institutu, preko formalnog ispita, do objavljivanja prijave patenta u Službenom listu Instituta.

Odluka o priznavanju patenta ili priznavanju konsenzualnog patenta počinje da proizvodi pravno dejstvo od momenta objavljivanja u Službenom glasniku kojim se potvrđuje da je patent priznat. Patent važi 20 godina, dok konsenzualni patent važi deset godina i računa se od dana podnošenja prijave. Ključne razlike između patenta i konsenzualnog patenta ogledaju se ne samo u vremenskom trajanju, već i u samom procesu prijave.

Pod rezultatima stvaralačkog rada spadaju pronalasci, tehnička unapređenja, industrijske modeli, dizajn i uzorci, know-how, biljne sorte kao i topografija integrisanih kola (Čabarkapa et al, 2013, str. 146-161). Geografska oznaka daje određenoj robi porijeklo, odnosno sve karakteristike teritorije odakle dolazi a primjer za Bosnu i Hercegovinu je Livanjski sir. Najveći broj anketiranih potrošača kupuju sir iz supermarketa a manji dio njih od lokalnih farmera direktno na farmama. Kako navodi Sarić et al. (2010, str. 35-41) utvrđeno je kako su ispitanici konzumirali livanjski sir bar jednom sedmično.

Dobijanje patenta za inovaciju omogućava nosiocu prava da efikasno spreči neovlašćeno korišćenje, distribuciju ili prodaju proizvoda ili procesa. U slučaju povrede patentnih prava, nosilac patenta ima pravni osnov da podnese prijavu ili pokrene tužbu protiv počinioaca, s tim da je rok za podnošenje iste ograničen na 3 godine od dana saznanja vlasnika za povredu. Tužbom može zahtijevati:

- procjenu načinjene štete,
- zabranu daljeg korištenja i upotrebe patenta,
- nadoknadu štete prouzrokovane nezakonskim korištenjem od strane trećeg lica ili privrednog subjekta,
- povlačenje predmeta povrede iz privrednih tokova uz uvažavanje interesa trećih lica,
- potpuno uklanjanje predmeta povrede iz privrednih tokova, uništavanje predmeta povrede,
- uništenje sredstava povrede,
- prepuštanje predmeta povrede nosiocu prava uz naknadu troškova proizvodnje,
- objavljivanje presude o trošku tuženog,
- naknadu imovinske štete i opravdanih troškova postupka.

Kao što je već spomenuto, u 2020. godini u Bosni i Hercegovini je podneseno 55 patentnih prijava. U prethodnih pet godina odobreno je ukupno 170 patenata, uključujući inovacije kao što su sklopivi bicikl, eko-roštilj, uređaj za skladištenje leda i ergonomski držač za kičmu.

Ostali priznati patenti uključuju množitelj sile i brzine, visoko-sigurnosni elektronsko-mehanički stalak, električni isparivač tečnog naftnog plina i mnoge druge. Podnosioci zahtjeva su uglavnom fizička lica, dok su pravna lica ili kompanije manje zastupljene. Važno je naglasiti da troškovi postupka prijave patenta iznose 250 KM, kako za fizička tako i za pravna lica.

Ovi troškovi uključuju objavljivanje prijave u Službenom glasniku Zavoda. Zakon o patentima jasno definiše vremenski period potreban za dobijanje patenta. Osnovne tehničke karakteristike pronalazaka, definisane patentnim zahtevima, čine srž ovog procesa traženja pravne zaštite (Čabarkapa et al, 2013, str. 146-161). Pronalasci proizlaze kao rezultat stvaralačkog napora i mogu biti zaštićeni patentom ili korisničkim modelom, pod uslovom da je podnesena odgovarajuća patentna prijava. Korisnički model koristi se zaštitu manjih izuma s nižim stepenom inventivnosti u poređenju s izumima koji se štite patentom. Ovaj model često odgovara zaštiti izuma nastalih radom fizičkih osoba, malih i srednjih poduzetnika koji djeluju kao izumitelji. On se primjenjuje na izume s kraćim vijekom ekonomske isplativosti, odnosno na inovacije koje brzo postaju zastarjele.

5.1.3. Pravo žiga i njegova zaštita

Zakonom o žigu Bosne i Hercegovine se određuje pravo žiga. Znakovi koji mogu biti zaštićeni žigom su slova, brojevi, riječi, kratice, slogani, grafički prikazi, kombinacije boja, trodimenzionalni oblici, ambalaža za proizvode, kao i kombinacije svih navedenih znakova. Žig obavještava krajnje kupce o kvaliteti proizvoda i time kod njih stvara određenu

sigurnost. Zvanična podjela žigova, prema Ničanskom sporazumu², razlikuje proizvodne i trgovačke žigove, dok je u našem pravu češća podjela na robne i uslužne žigove.

Zakonom o žigu (Sl. glasnik BiH, br. 53/10) propisane su tri vrste žiga:

1. *individualni žig* – predstavlja žig jednog fizičkog ili pak pravnog lica.
2. *žig garancije* – predstavlja žig kojeg koriste više lica pod nadzorom nosioca žiga.
3. *kolektivni žig* - predstavlja žig pravnog lica koje predstavlja određeni oblik udruživanja proizvođača ili pak davalaca usluga.

Podnosilac prijave i kasniji vlasnik registrovanog žiga mogu biti domaća ili strana fizička ili pravna lica. Zaštita žiga traje 10 godina, počev od dana podnošenja prijave, a stiče se upisom u registar žigova. Građansko-pravna zaštita uključuje pokretanje sudskog postupka tužbom vlasnika žiga radi zaustavljanja svih daljih radnji kojima se krše njegova prava. Upravno-pravna zaštita obuhvata ovlašćenje za pokretanje inspeksijskih revizija kod nadležnih inspekcija kao što su tržišna i carinska. Tužba zbog nedozvoljenog rukovanja i iskorišćavanja žiga može se podnijeti u roku od tri godine od dana održavanja prvog sudskog ročišta ili najkasnije pet godina od dana kada je šteta prvi put nastala.

5.1.4. Pravo industrijskog dizajna i njegova zaštita

Kako je ranije navedeno, industrijski dizajn je potpuno pravo na vanjski izgled proizvoda. U cilju njegove što bolje zaštite, on treba biti prilagođen za industrijsku ili zanatsku proizvodnju, dakle mora biti nov ili imati individualni karakter.

Pravo industrijskog dizajna dodjeljuje se od strane nadležnog tijela neke države uz određenu finansijsku nadoknadu i vrijedi ograničeno vrijeme na određenoj teritoriji. Industrijski dizajn priznat temeljem zakona Bosne i Hercegovine predstavlja teritorijalno ograničeno pravo koje vrijedi isključivo na teritoriju BiH. Isti dizajn može se zaštititi istovremeno u više zemalja, pod uvjetom da je međunarodno registriran za svaku od tih zemalja.

Zaštita industrijskog dizajna obuhvaća zaštitu vanjskog i estetskog oblika proizvoda te je regulirana Zakonom o industrijskom dizajnu u Bosni i Hercegovini. Ova vrsta zaštite omogućava nosiocu prava sprječavanje neovlaštene upotrebe, proizvodnje, kopiranja ili korištenja od strane trećih strana. Nosilac prava ima mogućnost komercijalne eksploatacije i stvaranja prepoznatljivosti proizvoda na ciljanim tržištima.

²Ničanskim sporazumom o klasifikaciji proizvoda i usluga za registraciju žigova (utemeljenom u Nici 15. juna 1957. god. revidiran u Stockholmu 14. jula 1967. i u Ženevi 13. maja 1977., te izmijenjen u Ženevi 28. septembra 1979.) prihvaćena je jedinstvena klasifikacija proizvoda i usluga.

Proces priznavanja industrijskog dizajna pokreće se podnošenjem prijave Institutu za intelektualno vlasništvo BiH. Prijava može obuhvaćati zahtjev za priznavanje industrijskog dizajna za jedan ili više (do 100) vanjskih i estetskih oblika proizvoda. Prema pravilima industrijskog dizajna u većini zemalja, dizajn mora biti registriran kako bi bio zaštićen.

Da bi se postigla registracija, potrebno je podnijeti prijavu nadležnoj državnoj instituciji za intelektualno vlasništvo u zemlji u kojoj se želi postići zaštita. Ako je dizajn nov i ima individualni karakter, može se zaštititi temeljem Zakona o industrijskom dizajnu. Prema istom zakonu, dizajn se smatra novim ako nije identičan dizajnu koji je već bio dostupan javnosti bilo gdje u svijetu.

Kada je riječ o isteku roka važenja zaštite industrijskog dizajna, ona prestaje nakon pet godina, pod uvjetom da su plaćene sve takse i troškovi postupka, ukoliko se njegovo važenje ne produži. U slučaju povrede registriranog industrijskog dizajna, sud pri donošenju odluke o tužbenom zahtjevu dužan je uzeti u obzir sve okolnosti slučaja kako bi osigurao adekvatnu zaštitu prava. U slučaju povrede registrovanog industrijskog dizajna ili prava, nosilac industrijskog dizajna može podnijeti tužbu radi utvrđivanja povrede prava, zabrane daljnjeg vršenja povrede i ostalih pravnih zahtjeva (Zakon o žigu, Član 79, stav 1).

5.1.5. Pravo zaštite oznaka geografskog porijekla

Svaka oznaka koja direktno ili indirektno asocira na određenu zemlju ili mjesto unutar nje kao geografskog porijekla proizvoda smatra se oznakom geografskog porijekla. Ova oznaka obuhvata informacije poput imena porijekla, geografske oznake porijekla, generičkog naziva i same oznake porijekla. Zaštitom geografskog imena porijekla može se osigurati naziv koji ne krši pravne, društvene ili moralne norme. Također se štiti naziv koji se odnosi na specifičnu biljnu ili životinjsku vrstu. Zaštita obuhvata i naziv čije pakovanje ili sadržaj može dovesti do zabune u trgovini. Osim toga, obuhvaćeni su nazivi koji predstavljaju određenu teritoriju, regiju ili drugu karakteristiku. Važno je napomenuti da strana fizička i pravna lica u Bosni i Hercegovini uživaju ista prava u pogledu zaštite oznaka porijekla kao i domaća fizička i pravna lica (Zakon o žigu, Član 10).

Da bi se pokrenuo postupak registracije i zaštite geografske oznake porijekla proizvoda, potrebno je podnijeti prijavu Institutu za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine. Prijava može obuhvatiti samo jednu oznaku ili ime geografskog područja te samo jednu vrstu proizvoda. Zahtjev, potrebnu dokumentaciju za priznavanje geografske oznake porijekla, kao i potvrdu o uplati troškova, može se dostaviti u pisanom obliku, direktno ili putem pošte ili faksa.

Iniciranje postupka za prijavu imena porijekla ili geografske oznake započinje prijavom za priznavanje statusa ovlaštenog korisnika imena porijekla ili geografske oznake. Prijavu

mogu podnijeti fizička lica ili pravni subjekti koji proizvode određene proizvode na geografskom području obuhvaćenom registriranim ili prijavljenim imenom porijekla ili geografskom oznakom. Prijavu za registraciju mogu podnijeti i fizička lica, privredni subjekti, udruženja, privredne komore, udruženja potrošača, općinski, kantonalni, entitetski i državni organi, kao i strana fizička ili pravna lica.

U slučaju kršenja registriranog imena porijekla ili geografske oznake, sud će pažljivo razmotriti sve okolnosti kako bi osigurao efikasnu zaštitu prava. Tužilac u ovakvim slučajevima može podnijeti tužbu radi utvrđivanja povrede prava, uklanjanja povrede, potpunog izbacivanja predmeta povrede iz ekonomske upotrebe i drugih zahtjeva (Zakon o žigu, Član 71).

5.1.6. Pravo zaštite topografije integrisanog kola

Zakon o zaštiti topografije integrisanog kola u Bosni i Hercegovini reguliše relativno novu oblast industrijskog vlasništva, koja je usko povezana s brzim razvojem digitalnih tehnologija. Predmet zaštite nije apstraktni koncept, postupak, sistem, tehnologija ili informacija, već konkretna topografija. Zahtjev za zaštitu topografije može se podnijeti Institutu za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine u roku od dvije godine od datuma prve komercijalne upotrebe bilo gdje u svijetu. Ako topografija nije komercijalno korištena, zaštita se može tražiti u roku od 15 godina od njenog stvaranja.

Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine vodi postupak zaštite topografije, koji se pokreće podnošenjem prijave za zaštitu topografije. Prijava mora sadržavati zahtjev za priznanje prava na zaštitu topografije, uključujući opis topografije s podacima koji definišu elektronsku funkciju integrisanog kruga izrađenog prema topografiji, grafički prikaz ili drugi odgovarajući oblik prikaza topografije, te druge relevantne priloge.

Priznato pravo zaštite topografije se unosi u Elektronski registar prava zaštite topografije, koji vodi Institut za intelektualno vlasništvo u Bosni i Hercegovini. Zahtjev za priznanje prava zaštite topografije treba sadržavati sljedeće informacije (Zakon o žigu, Član 11, stav 2).:

- naziv topografije ili bliže označenje područja topografije,
- podatke o podnosiocu prijave,
- podatke o eventualnom zastupniku podnosioca prijave ukoliko postoji,
- datum podnošenja prijave,
- datum nastanka topografije, ako topografija nije bila komercijalno upotrijebljena, ili datum i mjesto kada je topografija prvi put komercijalno upotrijebljena bilo gdje u svijetu.

6. PRAVNA REGULATIVA I ZAŠTITA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA U REGIJI

Da bi se postigao što bolji položaj na tržištu, svako društvo mora biti svjesno važnosti ideja i izuma, kao i prava koja ih nužno prate. Zaštita intelektualnog vlasništva je ključan faktor razvoja ekonomije, baš kao što je neprikosnovenost privatnog vlasništva temeljni uvjet za stvaranje i rast tržišne privrede, koja je do sada najučinkovitiji način razmjene roba i usluga. U daljem tekstu ćemo opisati postupke zaštite intelektualnog vlasništva u Srbiji i u Crnoj Gori.

6.1. Zaštita intelektualnog vlasništva Srbije

Položaj Srbije na svjetskoj sceni pažljivo se analizira, posebno uzimajući u obzir njene strateške ciljeve. Usvajanje stava Evropske komisije uzima u obzir opću ekonomsku situaciju, s posebnim osvrtom na trenutnu ekonomsku krizu. Komisija izražava zabrinutost zbog ograničenog napretka Srbije ka uspostavljanju funkcionalne tržišne ekonomije. Moguće je identifikovati i četiri ključne etape u razvoju regulative patentnog prava u Srbiji.

Prva je trajala od potpisivanja Pariske konvencije za zaštitu industrijskog vlasništva 1883. godine, odnosno, od osnivanja Unije za zaštitu industrijskog vlasništva (čiji je jedan od osnivača bila i Kraljevina Srbija), do kraja Drugog svjetskog rata. U ovom periodu, neposredno po nastanku Kraljevine, došlo je do usvajanja prvih propisa o zaštiti industrijskog vlasništva kao što su Uredbe o zaštiti prava industrijskog vlasništva 1920. godine i Zakona o zaštiti prava industrijskog vlasništva dvije godine kasnije, koji je predstavljao recepciju austrijskog patentnog zakona iz 1897. godine (Kunić, 2019, str. 9). Druga etapa u razvoju patentnog prava obuhvata period od kraja Drugog svjetskog rata, tačnije od 1948. do 1960. godine. Početak ovog perioda označava usvajanje Zakona o pronalascima i tehničkim unaprijeđenjima, a kraj donošenje novog, istoimenog zakona 1960. godine.

Treći period započinje donošenjem zakona iz 1960. godine i traje do 1981. godine, do usvajanja Zakona o zaštiti pronalazaka, tehničkih unaprijeđenja i znakova razlikovanja. Zakon iz 1960. godine je sadržavao rješenja koja su više odgovarala novim društvenim i ekonomskim okolnostima, prije svega sve izraženijem radničkom samoupravljanju i jačanju odnosa konkurencije među privrednim subjektima, kao i uvođenju mnogih elemenata tržišnog napretka.

Četvrti period u razvoju patentnog prava je započeo donošenjem navedenog patentnog zakona iz 1981. godine i traje i dan-danas. Zakon iz 1981. godine je sadržavao dosta restriktivne odredbe kojima je bio cilj da se favorizuje domaća tehnologija u odnosu na stranu. Razlog tome je da je ovaj zakon donijet u vrijeme krize patentnog prava u međunarodnim okvirima, po uzoru na pojedina normativna rješenja patentnih zakona iz zemalja Latinske Amerike, u svjetlu jačanja pokreta nesvrstanih. U ovim okolnostima se u zemljama u razvoju na patentnu zaštitu pronalazaka gledalo kao na instrument tehnološke kolonizacije, koja je izazivala slabljenje patentne zaštite.

Mnogi analitičari tvrde da u Srbiji postoji dvojna podjela sektora privrede koja značajno zavisi od nivoa zaštite intelektualnog vlasništva (prema Globalnom indeksu konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma). Prvu grupu čine ključni sektori u oblasti istraživanja i razvoja, dok se druga grupa odnosi na sektore koji su privukli najveće strane direktne investicije u prethodnim godinama. Prema mišljenju Radenković-Jocić i Mladenović (2012, str. 337), strane direktne investicije omogućavaju zemljama u razvoju, poput Srbije, lakši pristup intelektualnom kapitalu.

U proteklim godinama ostvareni su određeni pomaci u oblasti zaštite intelektualnog vlasništva u Srbiji. Donošeni su ključni zakoni, uključujući one o autorskom pravu, žigovima, patentima, pravnoj zaštiti industrijskog dizajna, te drugi zakoni u okviru zaštite intelektualnog vlasništva. Ovim zakonima, Srbija je unaprijedila svoj pravni okvir, približavajući ga evropskim standardima u oblasti intelektualnog vlasništva. Ipak, potrebno je dodatno usklađivanje s određenim evropskim direktivama kako bi se postigla potpuna usaglašenost.

Postupak zaštite intelektualnog vlasništva počinje kao što je i u našem slučaju, njihovom prijavom nadležnom organu. Načelo teritorijalnosti jeste ono o čemu se treba voditi briga kada je u pitanju patentno pravo, odnosno činjenica da patent može biti priznat samo od nacionalnih zavoda. Postupak prijavljivanja je centralizovan i jednobrazan, a ono što je najvažnije jeste da pruža zaštitu podnosiocu. Zaštita intelektualnog vlasništva je osigurana i primjenom TRIPS sporazuma. Ugovor o licenci je regulisan ugovorom o licenci iz 1978. godine. Prema Radenković-Jocić i Mladenović (2012, str. 346), ugovor o licenci je dvostranoobavezujući ugovor jer obadvije ugovorne strane zasniavanjem međusobnog odnosa preuzimaju određene obaveze.

6.2. Zaštita intelektualnog vlasništva Crne Gore

Godine 1998., nakon četiri godine intenzivnih priprema, javnih rasprava i aktivnog učešća različitih umjetničkih asocijacija i Autorske agencije Crne Gore, usvojen je Zakon o autorskom i srodnim pravima.

Ovaj zakon je obuhvatio regulaciju srodnih prava i kolektivnih metoda ostvarivanja autorskih i srodnih prava. Istovremeno, na nivou državne zajednice, donesen je niz ključnih zakona iz područja pravne zaštite industrijskog vlasništva, uključujući zakone o patentima, žigovima, topografiji, dizajnu i oznaci geografskog porijekla.

U čl. 1. st. 2. Konvencija određuje da predmet zaštite određuje kako je predmet zaštite industrijskog vlasništva između ostalog patenti, korisni modeli, industrijski uzorci i modeli i drugo. Pored navedenih konkretnih prava industrijskog vlasništva, u pojam industrijskog vlasništva Konvencija Pariške unije uključuje i norme o suzbijanju nelojalne utakmice.

Slijedeći shvatanje tvoraca Konvencije, ali daleko češće zbog neraskidive veze, oduvijek prisutne, između tržišne privrede i konkretnih prava industrijskog vlasništva, u literaturi su često norme o suzbijanju nelojalne utakmice ubrajaju u industrijsko ili komercijalno vlasništvo koje predstavlja značajan segment danas sve uobičajenog pojma intelektualnog vlasništvo. Ipak, ubjedljivi razlozi govore i u prilog tome da se norme o suzbijanju nelojalne utakmice, uz antikartelno pravo, uvrste u posebnu disciplinu pod nazivom pravo konkurencije (Wettbewerbsrecht) (Wirtschaftsrecht, 1983).

Sva prava industrijskog vlasništva imaju osoban objekt zaštite, koji, bilo da se radi o intelektualnoj tvorevini (pronalazak, korisni model, industrijsko oblikovanje) ili oznakama za razlikovanje (žig, firma, ime, odnosno oznaka porijekla robe), uvijek predstavlja nematerijalno dobro. Kao specifičan objekt privatnopravnih odnosa, nematerijalna dobra sadržavaju u sebi izuzetnu imovinsku vrijednost.

U uslovima svake, posebno danas visokorazvijene tržišne privrede, nematerijalna dobra obezbjeđuju vlasnicima prava koja povodom njih nastaju, izuzetnu tržišnu poziciju. U posljednja dva stoljeća ona su postala osoben pravni fenomen koji danas čini okosnicu privrednopravnog prometa. Kao objektima prava industrijskog vlasništva, pravni poredak im obezbjeđuje snažnu pravnu zaštitu, koja čuva i afirmiše njihovu konkurentnu sposobnost. Osnovni smisao prava industrijskog vlasništva ispoljava se u njihovoj isključivoj prirodi. Zahvaljujući ovoj pravnoj osobini, titular prava industrijskog vlasništva povodom nematerijalnih dobara stiče pravno garantovan privredni i tržišni monopol (Krneta, 1996, str. 10).

Pribavljanje prava industrijskog vlasništva, uvjeti i pretpostavke, sadržina i vrijeme njihovog trajanja, uvedeni su nacionalnim zakonima svake države. Bez obzira na razlike u pojedinim pravnim sistemima, za sva prava industrijskog vlasništva je karakteristično to što je za njihovo pribavljanje i održavanje potrebno ispuniti niz formalnosti. Ona se, zapravo, dodjeljuju u posebnom postupku i od nadležanih organa. To je u svijetu najčešće nacionalni patentni ured ili ured za zaštitu prava industrijskog vlasništva (Manigodić, 1988, str. 16).

Crna Gora aktivno sprovodi zakone koji su usvojeni na nivou državne zajednice. Ovaj pravni okvir značajno utiče na oblikovanje i funkciju buduće institucije za zaštitu intelektualnog vlasništva. Prema Zakonu o autorskim i srodnim pravima, Zavod je nadležan za osiguranje uslova deponovanja autorskih djela, izdavanje dozvola za rad i upravljanje nadzorom nad organizacijama za kolektivno ostvarivanje prava u oblasti autorskih i srodnih prava.

Također, Zakonima iz oblasti industrijskog vlasništva predviđeno je da Zavod vodi upravni postupak zaštite industrijskog vlasništva. Ovaj postupak jasno definira korake od podnošenja prijave do upisa prava u registar ili priznavanja prava industrijskog vlasništva. Industrijsko vlasništvo se široko dijeli na dvije oblasti - prva oblast obuhvata zaštitu znakova razlikovanja, dok druga oblast uključuje zaštitu inovacija i dizajna.

Kontinuitet zaštite intelektualnog vlasništva Crne Gore, prema Zavodu za intelektualnu svojinu Crne Gore (2021) možemo podijeliti na nekoliko etapa,:

- Pravni kontinuitet zaštite intelektualnog vlasništva u Crnoj Gori ima svoje korijene od 1893. godine, kada je Knjaževina Crna Gora, tada nezavisna i međunarodno priznata, ratifikovala Parišku konvenciju za zaštitu industrijskog vlasništva. U istoj godini, Crna Gora je pristupila i Bernskoj konvenciji za zaštitu književnih i umjetničkih djela. Ipak, usled burnih historijskih dešavanja, Crna Gora nije uspostavila vlastitu instituciju za zaštitu intelektualnog vlasništva. Nakon promjene državnog okvira, Uprava za zaštitu industrijskog vlasništva osnovana je 1920. godine u novoj državi Jugoslaviji, u kojoj se nalazila i Crna Gora.
- Uprava za zaštitu intelektualnog vlasništva u okviru zajedničke države sa sjedištem u Beogradu prolazila je kroz višestruke promjene naziva, uključujući Saveznu upravu za pronalazaštvo, Saveznu upravu za patente, Upravu za patente, Savezni zavod za patente, i Savezni zavod za intelektualnu svojinu. Sve do 2006. godine, ova institucija je bila odgovorna za sprovođenje prava intelektualnog vlasništva na teritoriji Crne Gore.
- Nakon sticanja državne nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je svojim građanima najprije ustavnim normama garantovala zaštitu intelektualnog stvaralaštva. Osiguranje kontinuiteta svih prava intelektualne svojine, koja su nosioci stekli u bivšoj državnoj zajednici, ostvareno je Uredbom o obezbjeđivanju primjene prava iz oblasti intelektualne svojine. U ovom periodu učinjeni su značajni koraci, uključujući članstvo u Svjetskoj organizaciji za intelektualnu svojinu (WIPO) krajem 2006. godine, uspostavljanje nacionalnog zakonodavstva, a prije svega uspostavljanje nacionalne institucije za zaštitu intelektualne svojine.

- Zavod za intelektualnu svojinu osnovan je 11. maja 2007. godine kao poseban organ u sistemu državne uprave. Od 2017. godine Institut funkcioniše kao samostalno tijelo u sastavu Ministarstva privrede. Nakon administrativno-tehničkih priprema, Institut za intelektualnu svojinu Crne Gore zvanično je počeo sa radom 28. maja 2008. godine. Djelokrug rada Instituta propisan je Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave, uključujući oblasti kao što su patent, žig, dizajn, oznaka geografskog porijekla, topografija integrisanih kola, potvrda o depozitu i evidencija autorskih djela. i objekte nad kojima postoje srodna prava. Takođe, Institut vrši nadzor nad radom organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, primjenjuje međunarodne ugovore iz oblasti zaštite intelektualne svojine i zastupa interese Crne Gore u specijalizovanim međunarodnim organizacijama za zaštitu intelektualne svojine.

7. EMPRIJSKA ANALIZA STAVOVA PRAVNIH EKSPERATA, VLASNIKA I ZAPOSLENIKA KOMPANIJA KOJE POSLUJU NA BAZI INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA

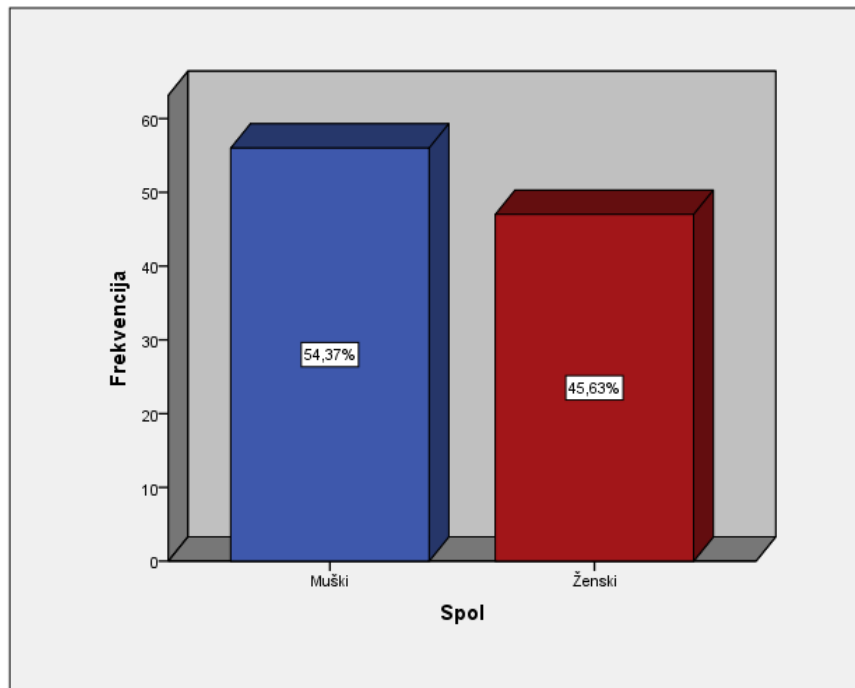
7.1. Uzorak i prikupljeni podaci

Uzorak istraživanja ovog rada čine ukupno 103 ispitanika sa područja teritorije Federacije Bosne i Hercegovine.

7.2. Deskriptivna statistika uzorka

Prema analizi anketnog upitnika, a kada su u pitanju razlike u spolu ispitanika, utvrđeno je da u uzorku ima nešto više ispitanika muškog pola. Naime, 56 ili 54.4% ispitanika muškog spola je uzelo učešće u ovom istraživanju, dok je ispitanica ženskog pola ukupno 47, što iznosi 45,6% u ukupnom uzorku ispitanika. Naradni grafički prikaz predstavlja razlike ispitanika u odnosu na spolu.

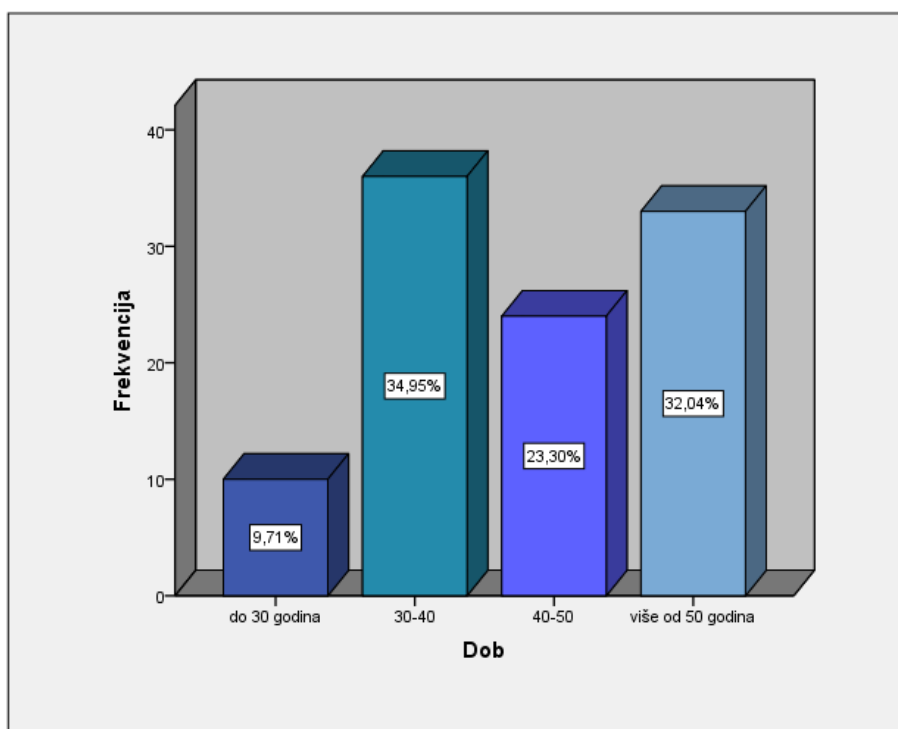
Grafikon 1. Spol ispitanika

Izvor: Autor završnog rada

Kada je u pitanju dob ispitanika, u analizi demografskih karakteristika ispitanika fokusirali smo se na dobnu distribuciju koja je definisana kroz četiri raspona: do 30 godina, 30-40 godina, 40-50 godina i 50 i više godina. Rezultati pokazuju da najveći segment ispitanika, odnosno 35% uzorka, pripada starosnoj kategoriji između 30 i 40 godina. Druga najzastupljenija starosna kategorija je kategorija koju čine osobe starije od 50 godina, u kojoj se nalazi 32% ispitanika. Srednja dobna skupina (40-50 godina) čini 23,3% uzorka, dok je najmanji broj ispitanika, odnosno 9,7%, u starosnoj kategoriji mlađih osoba (do 30 godina). Zbog vizuelne preglednosti distribucija ispitanika u odnosu na dob data je na sljedećem grafikonu (Grafikon 2.).

Grafikon 2. Dob ispitanika

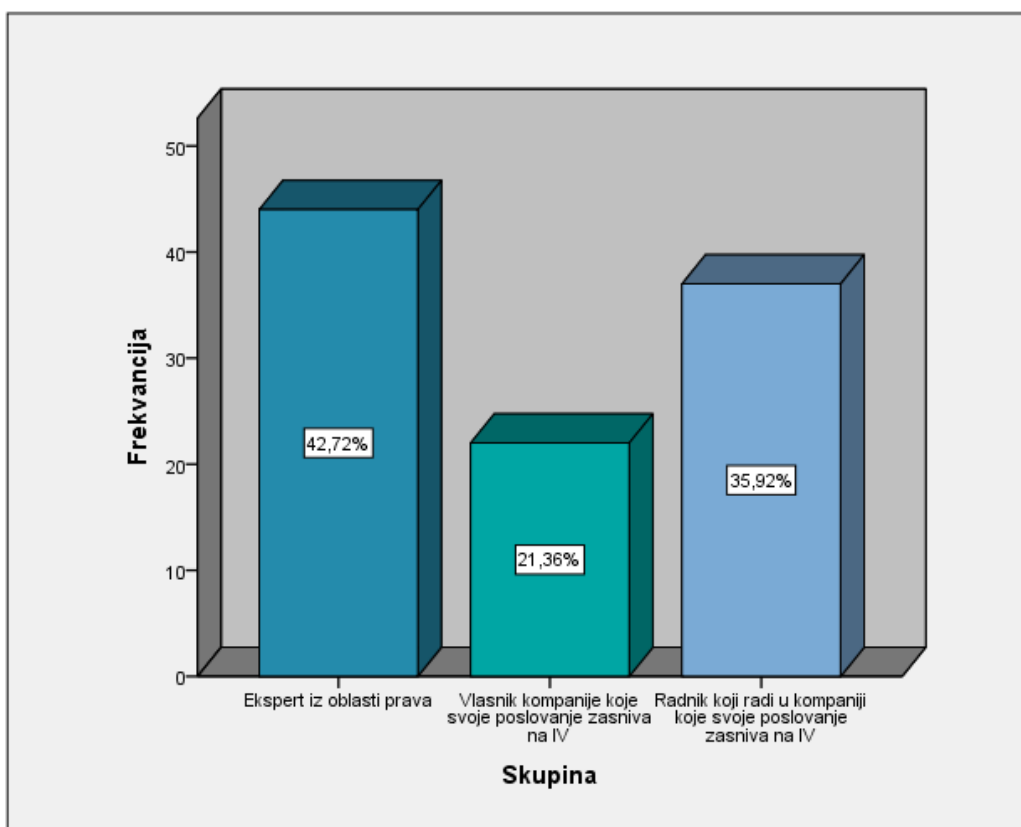
Izvor: Autor završnog rada

U okviru ovog istraživanja koje se bavi istraživanjem intelektualnog vlasništva na tržištu Bosne i Hercegovine, analizirana je ciljana skupina ispitanika s obzirom na njihov stručni profil i ulogu u području intelektualnog vlasništva. Ciljana skupina obuhvatala je stručnjake iz područja prava, vlasnike kompanija čije poslovanje se temelji na intelektualnom vlasništvu te zaposlene u takvim kompanijama.

Rezultati analize ankete ukazuju da najveći broj ispitanika, tačnije 42,7%, pripada kategoriji stručnjaka iz područja prava. Slijedi grupa radnika zaposlenih u kompanijama čije poslovanje se oslanja na intelektualno vlasništvo, s udjelom od 35,9%. Najmanji udio ispitanika, odnosno 21,4%, čine vlasnici kompanija čije se poslovanje zasniva na intelektualnom vlasništvu.

Uzimajući u obzir da najveći broj ispitanika čine upravo stručnjaci iz područja prava, koji posjeduju duboko razumijevanje pravnih okvira koji regulišu intelektualno vlasništvo, njihovo prisustvo pruža dublji uvid u pravne aspekte i izazove povezane s intelektualnim vlasništvom. Osim toga, prisutnost stručnjaka iz područja prava u istraživanju intelektualnog vlasništva pridonosi kvaliteti i relevantnosti rezultata.

Grafikon 3. Ispitanici s obzirom na stručni profil i ulogu u području intelektualnog vlasništva

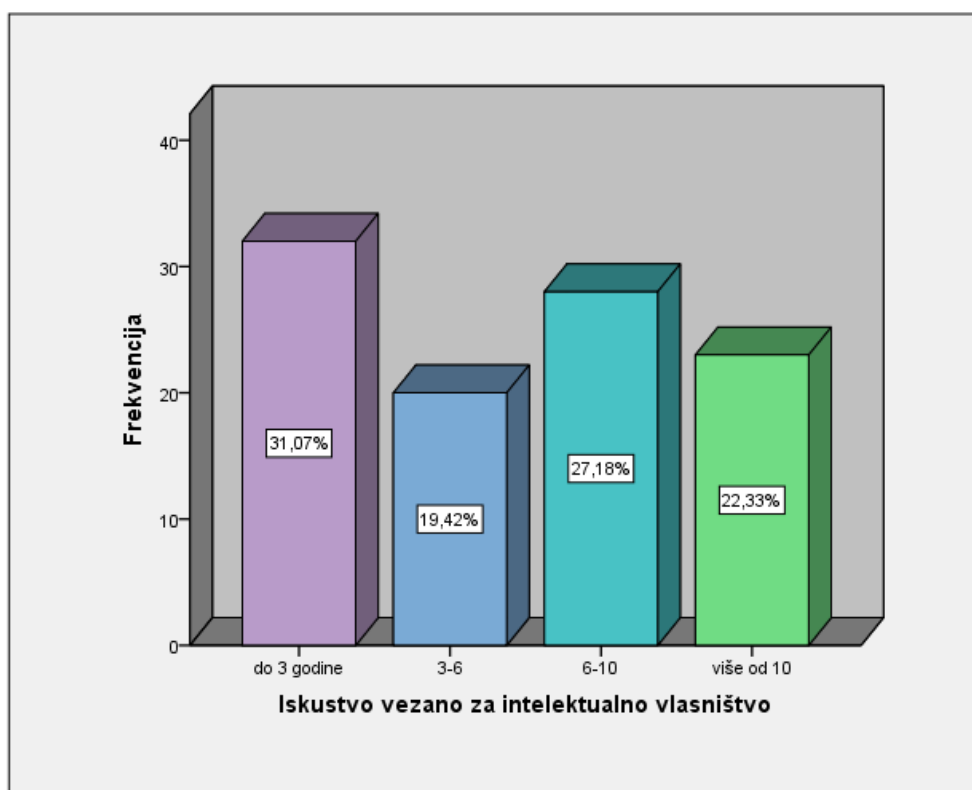
Izvor: Autor završnog rada

S obzirom na relevantnost i kompletnost analize u istraživanju intelektualnog vlasništva, uključivanje informacija o dužini radnog staža ispitanika bilo je dosta značajno. U anketnom upitniku, ispitanici su bili pozvani da specificiraju svoj radni staž, a pritom smo koristili četiri diskretne kategorije: 1-3 godine, 3-6 godina, 6-10 godina i više od 10 godina.

Analizom odgovora ispitanika utvrđeno je da najveći broj, tačnije 31.1%, posjeduje iskustvo u području intelektualnog vlasništva kraće od 3 godine. Nešto manji broj ispitanika ima iskustvo vezano za intelektualno vlasništvo od 6-10 godina, čineći 27.2% ispitanika. Nezanemarljiv udio ispitanika od 22.3%, ima iskustvo duže od 10 godina, dok najmanji broj ispitanika, 19.4%, ima iskustvo u rasponu od 3 do 6 godina.

U svakom slučaju, uzmemo li u obzir da duži radni staž omogućuje ispitanicima da bolje prepoznaju trendove, inovacije i promjene u području intelektualnog vlasništva, na temelju analize odgovora ispitanika možemo zaključiti da je uzorak relevantan po ovom pitanju jer čak 68.9% ispitanika ima iskustvo duže od tri godine.

Grafikon 4. Ispitanici s obzirom na iskustvo vezano za intelektualno vlasništvo

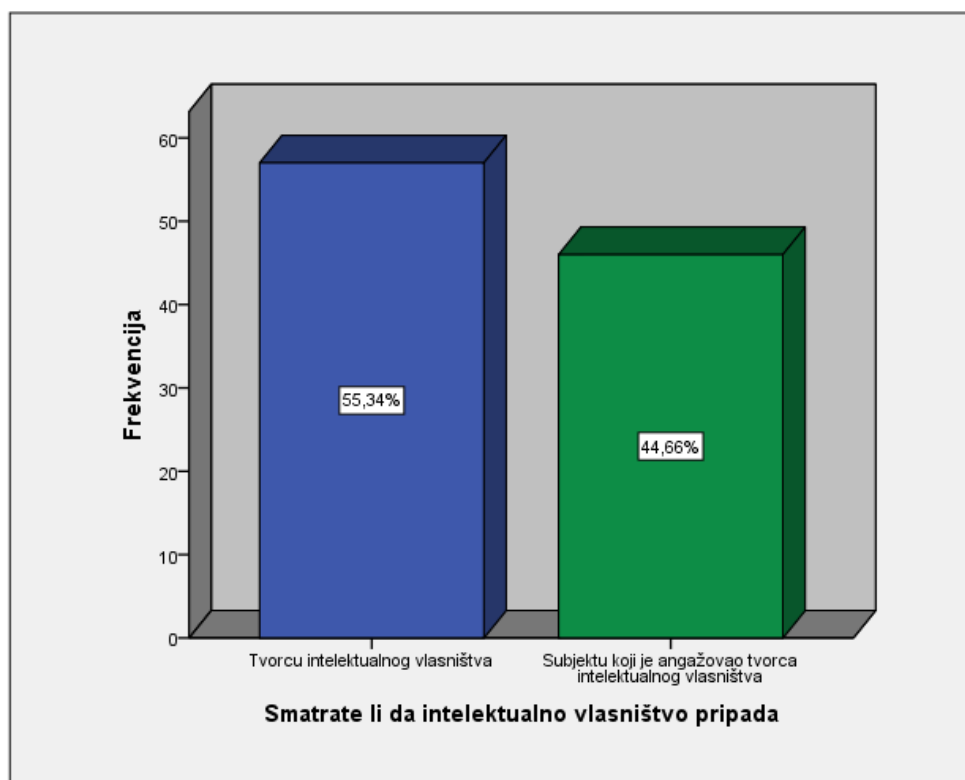
Izvor: Autor završnog rada

7.3. Analiza stavova ispitanika o pravu nad intelektualnim vlasništvom, te zaštiti i poštivanju intelektualnog vlasništva s aspekta provođenja Zakona

U okviru ovog istraživanja, postavljeno je i pitanje o percepciji vlasništva nad intelektualnim vlasništvom među ispitanicima, odnosno da li smatraju da to vlasništvo pripada tvorcu (ljudskom potencijalu) ili subjektu koji je angažovao taj ljudski potencijal.

Ovo pitanje se pokazuje značajnim jer analiza stavova ispitanika o vlasništvu nad intelektualnim vlasništvom može pružiti dublje razumijevanje društvenih i etičkih aspekata ovog pitanja. U svrhu istraživanja, ispitanici su bili pozvani da izraze svoje stajalište u vezi s ovim pitanjem, a rezultati analize odgovora otkrivaju da većina ispitanika, točnije 55.3%, zagovara stajalište da bi vlasništvo nad intelektualnim vlasništvom trebalo pripadati njegovom tvorcu. S druge strane, 44.7% ispitanika smatra da je vlasništvo nad intelektualnim vlasništvom subjekta koji je angažirao taj ljudski potencijal (Grafikon 5).

Grafikon 5. Stav ispitanika o vlasništvu nad intelektualnim vlasništvom

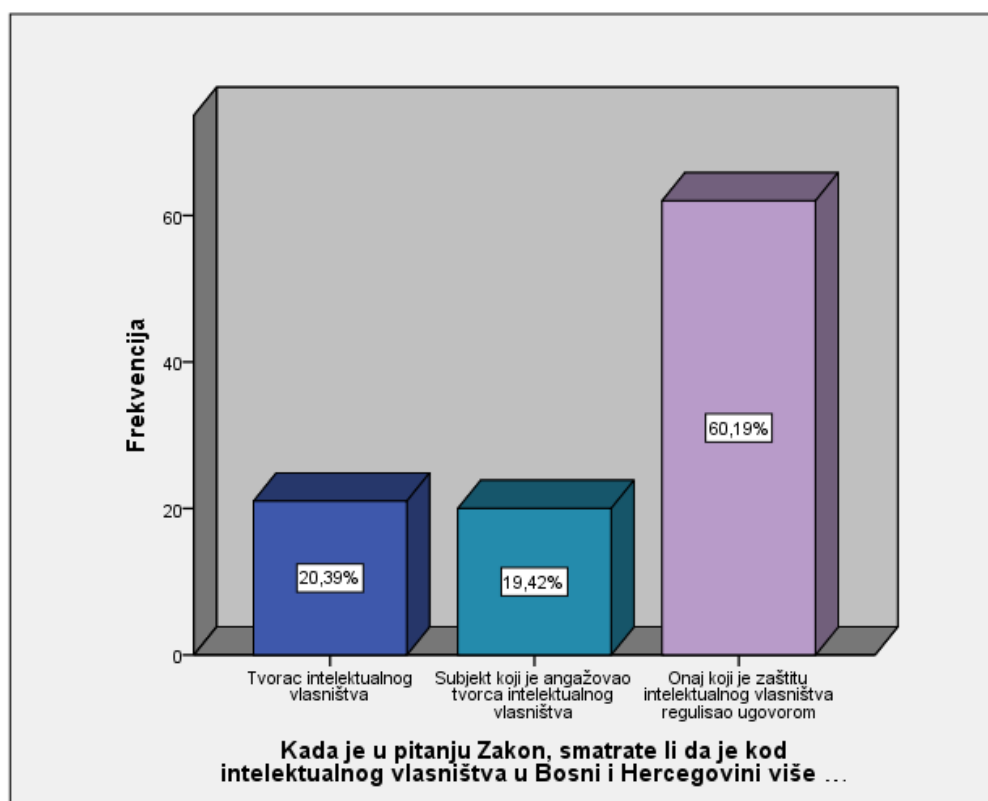

Izvor: Autor završnog rada

Nadalje, u okviru istraživanja, proveli smo i analizu stavova ispitanika u vezi s percepcijom pravne zaštite intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini, posebno usmjerenim prema razumijevanju koji entitet - tvorac intelektualnog vlasništva, subjekt koji ga je angažovao ili onaj koji je regulisao zaštitu intelektualnog vlasništva putem ugovora - smatraju više zaštićenim prema odredbama Zakona.

Analiza rezultata ukazuje kako je najprevalentniji stav među ispitanicima, sa značajnih 60.2%, taj da smatraju kako je veća zaštita pružena onom ko je regulisao zaštitu intelektualnog vlasništva putem ugovora. S druge strane, gotovo jednak broj ispitanika dijeli mišljenje oko preostale dvije opcije, odnosno 20.4%, smatra da je više zaštićen tvorac intelektualnog vlasništva, dok 19.4% ispitanika vjeruje da je veća zaštita pružena subjektu koji je angažirao tvorca (Grafikon 6.).

Grafikon 6. Stav ispitanika u vezi s percepcijom pravne zaštite intelektualnog vlasništva

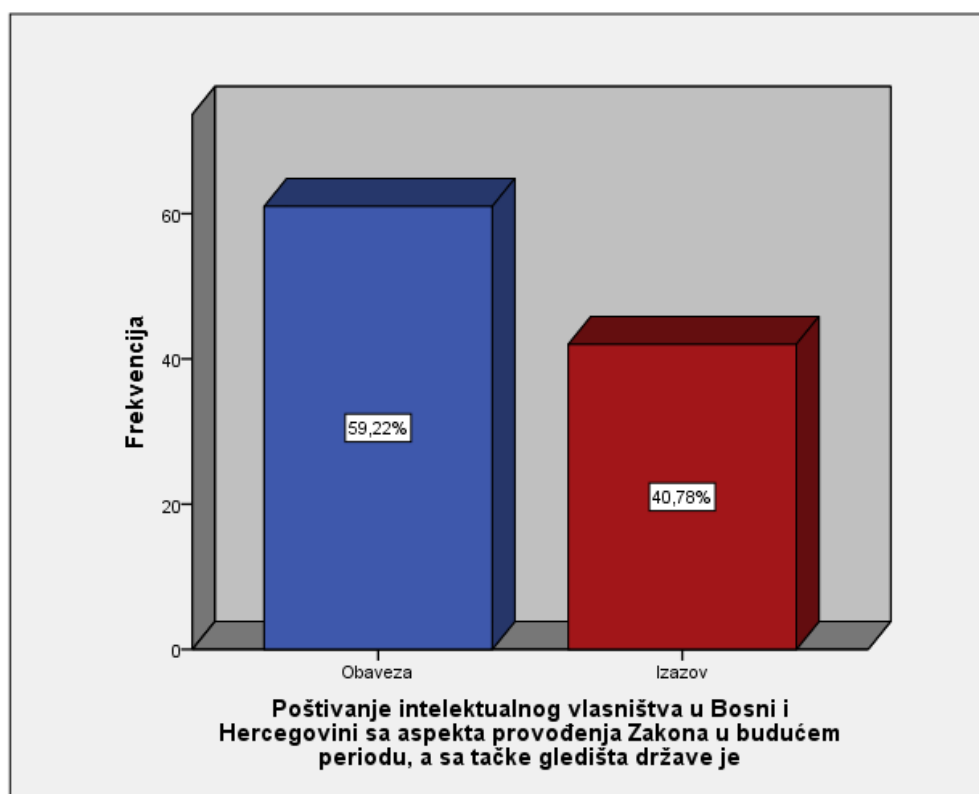

Izvor: Autor završnog rada

U okviru istraživanja smo pristupili i ispitivanju stava ispitanika o poštivanju intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini, s posebnim naglaskom na prosudbi provedbe Zakona u budućnosti. Analizom njihovih stavova o poštivanju intelektualnog vlasništva stekli smo uvid u percepciju trenutnog pravnog okvira zaštite intelektualnog vlasništva u zemlji. Dodatno, iz perspektive države, ovo ispitivanje je korisno u identifikaciji obaveza koje država ima u vezi s unaprjeđenjem zakonodavnog okvira, efikasnom implementacijom postojećih zakona te pružanjem adekvatne podrške inovatorima i tvorcima.

Rezultati analize odgovora ispitanika otkrili su da značajan broj, preciznije 59.2% ispitanika smatra poštivanje intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini obavezom. Nasuprot tome, 40.8% ispitanika percipira poštivanje intelektualnog vlasništva kao izazov. Ova podjela stava ukazuje na raznolikost mišljenja među ispitanicima o karakteru i učinkovitosti trenutnih pravnih i društvenih okvira u vezi s intelektualnim vlasništvom u zemlji.

Grafikon 7. Stav ispitanika o o poštivanju intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini

Izvor: Autor završnog rada

7.4. Nivo informisanosti i percepcije zakonske regulative o intelektualnom vlasništvu među građanima Bosne i Hercegovine

Da bismo provjerili prvu pomoćnu hipotezu ovog istraživanja, koja tvrdi da građani u Bosni i Hercegovini nisu upoznati sa zakonskom regulativom koja regulira područje intelektualnog vlasništva i to ne smatraju bitnim, analizirali smo stavove ispitanika o njihovom viđenju toga koliko građani poznaju zakonske propise o intelektualnom vlasništvu, te koliko su upoznati s relevantnom zakonskom regulativom koja se odnosi na intelektualno vlasništvo i koliko im je ta regulativa važna.

Analiza stavova ispitanika, koji uključuju stručnjake iz područja prava, vlasnike kompanija čije poslovanje se temelji na intelektualnom vlasništvu te zaposlene u takvim kompanijama, opravdana je s obzirom na njihov stručni profil i ulogu u području intelektualnog vlasništva.

Naime, stručnjaci iz područja prava imaju duboko razumijevanje zakonskih propisa i regulativa te mogu procijeniti koliko je široko rasprostranjeno poznavanje tih regulativa među građanima.

Također, vlasnici kompanija temeljenih na intelektualnom vlasništvu imaju praktično iskustvo u primjeni zakonskih normi u svom poslovanju, dok zaposlenici u tim kompanijama mogu pružiti uvid u razinu obuke i svijesti o intelektualnom vlasništvu među zaposlenicima.

Iz ovog razloga smatramo kako njihovi stavovi čine značajan doprinos analizi prve pomoćne hipoteze jer odražavaju stručna i praktična iskustva relevantnih aktera u domeni intelektualnog vlasništva.

Rezultati analize stavova ispitanika o poznavanju građanstva o zakonskoj legislativi vezanoj uz intelektualno vlasništvo ukazuju na značajne razlike u mišljenjima između različitih skupina ispitanika. Od ukupno 43 ispitanika iz skupine eksperata iz oblasti prava, dok 43.18% ispitanika smatra kako su građani upoznati sa zakonskim legislativama kada je u pitanju intelektualno vlasništvo, njih 56.82% nije uvjeren u to.

U ovom slučaju treba uzeti u obzir da eksperti iz oblasti prava često imaju duboko razumijevanje zakonskih regulativa i moguće je da su iz tog razloga podijeljeni u stavovima, te neki od njih prepoznaju informisanost građanstva, dok drugi smatraju da je ta informisanost nedostatna.

Tabela 1. Analiza stavova ispitanika o upoznatosti građanstva sa zakonskom legislativom vezanom uz intelektualno vlasništvo

Smatrate li da je građanstvo upoznato sa zakonskom legislativom kada je u pitanju intelektualno vlasništvo?					
		Skupina			Ukupno
		Eksperti iz oblasti prava	Vlasnici kompanije koje svoje poslovanje zasniva na intelektualnom vlasništvu	Radnik koji radi u kompaniji koje svoje poslovanje zasniva na intelektualnom vlasništvu	
Odgovori ispitanika	Da	19 (43.18%)	13 (59.09%)	12 (32.43%)	44 (42.72%)
	Ne	25 (56.82%)	9 (40.91%)	25 (67.57%)	59 (57.28%)
Ukupno		44	22	37	103

Izvor: Autor završnog rada

Kada su u pitanju stavovi vlasnika kompanija čije poslovanje se temelji na intelektualnom vlasništvu (N = 22), iz prethodne tabele (Tabela 1.) možemo uočiti kako je podijeljenost u stavovima nešto manja, ali u korist toga da građani poznaju zakonske legislative o intelektualnom vlasništvu. Naime, dok 59.09% ispitanika smatra da su građani u dovoljnoj mjeri upoznati sa navedenim legislativama, njih 40.91% ne dijeli ovo mišljenje. Razlika postoji i u stavovima radnika koji su zaposleni u kompanijama čije poslovanje se temelji na intelektualnom vlasništvu (N = 37), te njih 32.43% smatra da građani poznaju zakonske legislative, dok 67.57% ispitanika ipak smatra da ih nedovoljno poznaju. Zanimljivo je kako radnici u ovim kompanijama pokazuju sličan obrazac kao i eksperti iz prava, s većim brojem onih koji smatraju da građanstvo nije dovoljno upoznato sa zakonskom regulativom.

Općenito, rezultati ukazuju na potrebu za dodatnim informisanjem građanstva o zakonskim aspektima intelektualnog vlasništva, posebno u kontekstu specifičnosti različitih stručnih skupina uključenih u istraživanje, s obzirom da čak 57.28% ispitanika (Tabela 1.) iz ukupnog uzorka smatra da građani nedovoljno poznaju zakonske legislative vezane uz intelektualno vlasništvo, što govori u prilog prvoj pomoćnoj hipotezi ovog rada.

Na pitanje „Smatrate li da građanstvo poznaje zakonsku legislativu kada je u pitanju intelektualno vlasništvo“ rezultati analize stavova ispitanika ukazuju na raznolike percepcije među različitim skupinama ispitanika, uključujući eksperte iz područja prava, vlasnike kompanija čije poslovanje se temelji na intelektualnom vlasništvu, te radnike zaposlene u takvim kompanijama (Tabela 2.).

Tabela 2. Analiza stavova ispitanika o poznavanju zakonske legislativne regulative vezane uz intelektualno vlasništvo

Smatrate li da građanstvo poznaje zakonsku legislativu kada je u pitanju intelektualno vlasništvo?					
		Skupina			Ukupno
		Eksperti iz oblasti prava	Vlasnici kompanije koje svoje poslovanje zasniva na intelektualnom vlasništvu	Radnik koji radi u kompaniji koje svoje poslovanje zasniva na intelektualnom vlasništvu	
Odgovori ispitanika	Da	17 (38.64%)	13 (59.09%)	9 (24.32%)	39 (37.86%)
	Ne	27 (61.36%)	9 (40.91%)	28 (75.68%)	64 (62.14%)
Ukupno		44	22	37	103

Izvor: Autor završnog rada

Kako možemo uočiti u prethodnoj tabeli (Tabela 2.), kada su u pitanju eksperti iz oblasti prava (N=44), čak 61.36% njih smatra da građanstvo ne poznaje zakonsku legislativu kada je u pitanju intelektualno vlasništvo, dok 61.36% njih ne dijeli ovo mišljenje. Zanimljivo je da dva ispitanika koja su smatrala kako su građani upoznati sa ovom legislativom ipak smatraju kako je dovoljno ne poznaju. Vlasnici kompanija čije poslovanje se temelji na intelektualnom vlasništvu (N = 22) su ostali dosljedni u odgovorima na ovo pitanje kao i u slučaju pitanja koje se odnosi na to da li su građani upoznati sa zakonskim legislativama, pa dok njih 59.09% smatra da građani u dovoljnoj mjeri poznaju zakonske legislative u vezi s intelektualnim vlasništvom, njih 40.91% ne smatra da ih ipak dovoljno ne poznaju.

Iako vlasnici kompanija čije poslovanje se oslanja na intelektualno vlasništvo iznose različite stavove, važno je istaći da manji broj njih percipira nedostatak informisanosti građanstva. Radnici u kompanijama čije poslovanje se oslanja na intelektualno vlasništvo također pokazuju raznolike stavove, s dosta većim procentom onih koji vjeruju da građanstvo nije dovoljno upoznato sa zakonskom regulativom. Naime, čak 75.68% njih smatra kako građani ne poznaju dovoljno zakonske legislative dok samo 24.32% smatra kako ih dovoljno poznaju.

Općenito, rezultati ukazuju na potrebu za dodatnim naporima u informiranju građanstva o zakonskim aspektima intelektualnog vlasništva, s obzirom na percepcije stručnjaka i dionika iz poslovnog sektora koji u procentu od 62.14% smatraju kako građani ne poznaju dovoljno navedene zakonske legislative. Ovi rezultati pružaju smjernice za razvoj edukativnih programa i poboljšanje informacijske svijesti o intelektualnom vlasništvu među građanstvom u Bosni i Hercegovini, te podržavaju prvu pomoćnu hipotezu ovog rada.

U skladu s navedenim rezultatima možemo potvrditi prvu pomoćnu hipotezu ovog rada i potvrditi kako *građani u BiH nisu upoznati sa zakonskom regulativom koja reguliše područje intelektualnog vlasništva i isto ne smatraju bitnim.*

7.5. Varijacije u razumijevanju i primjeni zakonskih regulativa o intelektualnom vlasništvu

U svrhu ispitivanja druge pomoćne hipoteze ovog istraživanja, koja tvrdi da "Prisutne su razlike između malih, srednjih i velikih kompanija u razumijevanju značaja i primjeni zakonskih regulativa koje regulišu područja intelektualnog vlasništva", koristili smo anketni upitnik kako bismo dobili ocjene od ispitanika vezane za veličinu njihovih kompanija. Definirali smo male kompanije kao one s 1-49 zaposlenih, srednje kao one s 50-249 zaposlenih, a velike kao one s 250 i više zaposlenih.

Ispitanicima smo sugerisali da ocijene tvrdnje koje se odnose na razumijevanje značaja i primjene zakonskih regulativa o intelektualnom vlasništvu, dodjeljujući ocjene ne prema vlastitom stajalištu, već prema stavu njihove kompanije na skali od 1 (Uopće se ne slažem) do 5 (U potpunosti se slažem).

Na temelju pet tvrdnji stvoren je agregirani indeks kako bi se istražile razlike u stavovima između različitih veličina kompanija. Kao metoda statističke analize primijenjena je analiza varijance (ANOVA), a rezultati analize su prikazani u Tabeli 3.

Tabela 3. ANOVA - Varijacije u razumijevanju i primjeni zakonskih regulativa o intelektualnom vlasništvu

ANOVA

Značaj_i_primjena_zakonskih_regulativa

	Zbir kvadrata	df	Srednja kvadratna vrijednost	F	Značajnost (p)
Između grupa	47,752	2	23,876	1,906	,154
Unutar grupa	1240,326	99	12,529		
Ukupno	1288,078	101			

Izvor: Autor završnog rada

Kako možemo vidjeti u prethodnoj tabeli F-vrijednost od 1.906 nije statistički značajna na konvencionalnoj razini značajnosti (nivo značajnosti od 0.05), što znači da nema dovoljno dokaza da postoje značajne razlike između malih, srednjih i velikih kompanija u njihovom razumijevanju značaja i primjeni zakonskih regulativa o intelektualnom vlasništvu. Također, p-vrijednost od 0.154 je veća od 0.05, što potvrđuje da rezultati nisu statistički značajni.

Tabela 4. Welch i Brown-Forsythe test - Varijacije u razumijevanju i primjeni

Robust Tests of Equality of Means

Značaj_i_primjena_zakonskih_regulativa

	Statistic ^a	df1	df2	Sig.
Welch	2,838	2	60,833	,066
Brown-Forsythe	2,239	2	98,749	,112

a. Asymptotically F distributed.

Izvor: Autor završnog rada

Dodatno, kada su u pitanju rezultati robusnih testova, u Tabeli 4. možemo uvidjeti kako obe alternativne analize jednakosti srednjih vrijednosti (Welch i Brown-Forsythe testovi) daju p-vrijednosti iznad konvencionalnog praga značajnosti od 0.05 (0.066 i 0.112). To znači da nema dovoljno statističkih dokaza za odbacivanje nulte hipoteze o jednakosti srednjih vrijednosti između različitih veličina kompanija u odnosu na razumijevanje i primjenu zakonskih regulativa o intelektualnom vlasništvu.

U ovom kontekstu, nemamo dovoljno statističkih dokaza da podržimo hipotezu o prisutnosti značajnih razlika između različitih veličina kompanija u njihovom razumijevanju i primjeni zakonskih regulativa o intelektualnom vlasništvu. Zato, na temelju analize varijance, ne možemo odbaciti nultu hipotezu da nema statistički značajnih razlika između tih grupa kompanija u spomenutom kontekstu. Drugim riječima, odbacujemo drugu pomoćnu hipotezu ovog rada i zaključujemo kako ne postoje statistički značajne razlike u razumijevanju značaja i primjeni zakonskih regulativa koje regulišu područja intelektualnog vlasništva.

Na temelju provedenih analiza, možemo zaključiti da rezultati podržavaju generalnu hipotezu: “U Bosni i Hercegovini postoje kvalitetna zakonska rješenja pitanja regulacije intelektualnog vlasništva, ali ih prati niska primjena u praksi na bh tržištu”. Prema rezultatima, iako postoji zakonska regulativa, kako među građanima tako i među kompanijama, izazovi se javljaju u njezinoj stvarnoj primjeni na bh tržištu.

U kontekstu prihvatanja opšte hipoteze, važno je istaći da prihvatanje iste, iako druga pomoćna hipoteza nije potvrđena, proizilazi iz dubljeg razumevanja složenosti istraživanog fenomena. Ovaj pristup je rezultat prepoznavanja specifičnosti svake pojedinačne hipoteze kao dijela cjelokupnog istraživanja. Nepotvrđivanje druge pomoćne hipoteze doživljavamo kao potrebu za dodatnim istraživanjem, koje bi omogućilo dublje razumijevanje dinamike i specifičnosti pojedinih grupa ispitanika ili sektora. Važno je napomenuti da su ispitanici sami procjenjivali veličinu kompanije u kojoj rade, kao i stavove svoje kompanije o razumijevanju značaja i primjene zakonske regulative koja se odnosi na intelektualnu svojinu.

Također, u navedenom kontekstu treba imati u vidu da ispitanici možda nemaju potpun uvid u stavove svoje kompanije, posebno ako nisu visoko pozicionirani u hijerarhiji ili nemaju pristup relevantnim informacijama. S druge strane, treba imati na umu da ispitanici mogu biti izloženi određenim interesima ili pristrasnostima koje mogu uticati na izražavanje stavova u ime njihovih kompanija, posebno ako su članovi odbora ili imaju specifične odgovornosti unutar organizacije. Ova složenost faktora naglašava potrebu za pažljivijim pristupom u tumačenju rezultata istraživanja i razmatranju mogućih izvora pristrasnosti ili metodoloških ograničenja.

8. ZAKLJUČAK

Predmet istraživanja u ovom radu bila je analiza i procjena adekvatne zaštite intelektualnog vlasništva na tržištu u Bosni i Hercegovini, s posebnim naglaskom na status prava intelektualnog vlasništva i zaštitu na tom tržištu. Fokus je bio na detaljnoj analizi intelektualne svojine i primjeni zakonodavstva iz perspektive ispitanika, čime su stvoreni temelji za dublje razumijevanje kompleksnosti ove važne oblasti.

Važno je napomenuti da je prva pomoćna hipoteza, koja tvrdi da građani u Bosni i Hercegovini nisu upoznati sa zakonskom regulativom koja reguliše oblast intelektualnog vlasništva i ne smatra je važnom, potvrđena rezultatima istraživanja. Ova potvrda ukazuje na neophodnost daljih napora na podizanju svijesti i edukaciji građana o značaju i primjeni zakona o intelektualnoj svojini, ali i na složenost i različitost stavova i percepcija ispitanika o pitanju intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini. Iako druga pomoćna hipoteza o razlikama između kompanija različitih veličina nije potvrđena, dublja analiza rezultata ukazuje na potrebu pažljivijeg razmatranja metodologije i interpretacije podataka.

Nepotvrđenost druge hipoteze, koja se odnosi na razlike u razumijevanju značaja i primjene zakonske regulative među malim, srednjim i velikim preduzećima, naglašava važnost dodatnih istraživanja koja bi uzela u obzir specifičnosti pojedinih sektora ili grupu ispitanika. Također je važno naglasiti da samoprocjene ispitanika o stavovima kompanije u ime kompanije mogu promovisati pristrasnost i ograničiti opštu valjanost rezultata, pa se u budućim istraživanjima preporučuje korištenje dodatnih metoda prikupljanja podataka, kao što su intervjui sa ključnim članovima kompanija ili konsultacije sa relevantnim službama, kako bi se dobio precizniji uvid u stvarne stavove kompanija i pojedinaca.

U svjetlu potvrde prve pomoćne hipoteze, preporučujemo dalja istraživanja koja bi produbila razumijevanje specifičnosti stavova građana i identifikovala specifične segmente obrazovanja koji su najpotrebniji. Dodatno, buduća istraživanja mogla bi razmotriti uticaj obrazovanja na promjene u stavovima građana u pogledu intelektualne svojine. Osim toga, smatramo da je potrebno provesti dodatna istraživanja koja će se fokusirati na specifičnosti sektora ili grupu ispitanika kako bi se bolje razumjela dinamika i stavovi unutar ovih oblasti.

U svakom slučaju, ovo istraživanje pruža vrijedan uvid u percepciju intelektualnog vlasništva u Bosni i Hercegovini, a istovremeno naglašava važnost daljnjih istraživanja koja će doprinijeti boljem razumijevanju kompleksnosti ove teme u lokalnom kontekstu.

REFERENCE

1. Ahić, J., Pustahija, A., Omerović, M. (2013). *Sistemi privatne sigurnosti u BiH – predrasude, izazovi i perspektive*. Kriminalističke teme, Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo.
2. Ahić, J. (2009). *Sistemi privatne sigurnosti*. Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo.
3. Aleksić, D. (2007). *Zaštita intelektualnog kapitala u industrijskoj privredi*. Časopis Bezbednost, Beograd.
4. Babić, M. (1995). *Krivično pravo: posebni dio*. Pravni fakultet, Banja Luka.
5. Babić, M., Marković, I. (2009). *Krivično pravo: posebni dio*. Pravni fakultet, Banja Luka.
6. Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela (Bern, 1886).
7. Bogdanović, O., Banić, H. (2016). *Pravo intelektualne svojine u Bosni i Hercegovini*. Banja Luka.
8. Cornell Law School. White-collar crime. Dostupno na: https://www.law.cornell.edu/wex/white-collar_crime (Pristupljeno: 21.09.2023.)
9. Dejtonski mirovni sporazum (1996). JP NIO Službeni list BiH, Sarajevo.
10. Dramond, Dž., Bein, B. (2001). *Poslovna etika*. Beograd.
11. Europska komisija. (2022). *Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o pravnoj zaštiti dizajna (preinaka)* (COM(2022) 667 final). Preuzeto 10.08.2023.
12. Europska komisija. (2015). *Izvještaji za BiH za 2015. godinu: Radni dokumenti osoblja Komisije*. Brisel: Europska komisija.
13. Fajol, A. (2006). *Opšti i industrijski menadžment*. Adižes, Novi Sad.
14. Feliz, Z. (2007). *Private Military Companies: Shadow Soldiers of Neo-colonialism*. Capital & Class.
15. Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston, MA: Pitman.
16. Gliha, I. (2018). *Intelektualno vlasništvo u informacijskom društvu*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
17. Goodall, C. (2013). *Defining terrorism*. The University of Nottingham.
18. Haški aranžmani o međunarodnom deponovanju industrijskog dizajna (Ženevski akt, 1999).
19. Helena, B., Ognjen, B. (2016). *Pravo industrijske svojine u sistemu prava intelektualne svojine u BiH*. Dostupno na: <https://advokatskafirmasajic.com/pdf/Pravo-industrijske-svojine.pdf> (Pristupljeno: 21.09.2023).
20. Information technology – Security techniques – *Information security risk management*. (2022). Dostupno na: <https://www.iso.org/standard/75281> (Pristupljeno: 22.09.2023).

21. Institut za intelektualno vlasništvo. (2022). Dostupno na: <https://www.ipr.gov.ba/bs/> (Pristupljeno: 22.09.2023).
22. ISO 27001:2013. *Information security management*.
23. ISO 31000:2009. *Risk management – principles and guidelines*.
24. ISO Guide 73:2009. *Risk management – Vocabulary*.
25. Janev, I. (2009). *Svetska organizacija za intelektualnu svojinu*. Institut za političke studije, Beograd.
26. Kešetović, Ž., Korajlić, N., Tot, I. (2013). *Krizni menadžment*. Drugo dopunjeno izdanje, Sarajevo.
27. Kolaković, M. (2003). *Teorija intelektualnog kapitala*. Ekonomski pregled, Sarajevo.
28. Komentari Evropske konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini i Strasbourgu. (2003). Sarajevo: Grafičari promet.
29. Kotler, P., Lee, N. (2004). *Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and Your Cause*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. Dostupno na: <http://www.businessethicsresources.com/corporate-social-responsibility/12-csr/25-corporate-social-responsibility-doing-the-most-good-for-your-company-and-your-cause.pdf> (Pristupljeno: 01.10.2023).
30. Kržalić, A. (2009). *Stanje privatne sigurnosti u BiH*. Centar za sigurnosne studije BiH, Sarajevo.
31. Kunić, M. (2019). *Intelektualno vlasništvo u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Institut za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine.
32. Lei Jeune, M. (2004). *Communicating corporate responsibility*. U: A. Gregory (ed.), *Public relations in practice*. London.
33. Lessig, L. (1999). *Code and other Laws of Cyberspace*. New York: Basic Books.
34. Lisabonski sporazum o zaštiti oznaka porijekla i njihovom međunarodnom registrovanju.
35. Madridski aranžman o međunarodnoj registraciji žigova.
36. McHardy Reid, D. (2000). *Intellectual Property Rights in the Global Economy*. Institute for International Economic, Washington, DC.
37. Međunarodna konvencija o zaštiti novih biljnih sorti UPOV.
38. Nezavisna komisija za pitanja međunarodnog razvoja (Pristupljeno: 05.10.2023).
39. Ničanski sporazum o klasifikaciji proizvoda i usluga za registraciju žigova.
40. Pariška konvencija o zaštiti industrijskog vlasništva.
41. Scott, D. M. (2009). *Novi pravila marketinga i PR-a*. John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey.
42. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine
43. Službene novine Federacije BiH
44. Službeni glasnik Brčko distrikta BiH
45. Službeni glasnik RS
46. Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (WTO TRIPS Sporazum).

47. Svjetska (univerzalna) konvencija o autorskom pravu.
48. Svjetska trgovinska organizacija WTO. (2023.)
49. Šimić, Z. (2017). *Intelektualno vlasništvo i konkurentnost*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
50. Tot, I. (2016). *Povijest intelektualnog vlasništva*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 37(2).
51. Ugovor o saradnji u oblasti patenata.
52. Vašingtonski ugovor o intelektualnoj svojini u vezi sa integrisanim kolima.
53. WIPO Ugovor o autorskom pravu.
54. Zlatović, D. (2008). *Žigovno pravo*. Vizura, Zagreb.